

Univerzita palackého v Olomouci
Právnická fakulta

David Prokeš

Právní úprava nesezdaného soužití
Diplomová práce

Olomouc 2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Právní úprava nesezdaného soužití vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

Ve Služovicích dne 20.3. 2020

David Prokeš – autor práce

Poděkování:

Za konzultace při zpracování této práce a odborné vedení v oblasti rodinného práva srdečně děkuji Prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	7
1 Úvod.....	8
2 Vymezení některých pojmů.....	10
2.1 Rodina.....	10
2.2 Manželství.....	11
2.3 Registrované partnerství.....	12
2.4 Nesezdané soužití.....	13
2.4.1 Vývoj.....	13
2.4.2 Pojem.....	14
2.4.3 Vznik a zánik nesezdaného soužití.....	15
2.5 Pojmy související s nesezdaným soužitím.....	15
2.5.1 Osoba blízká.....	15
2.5.2 Osoba spolužijící.....	16
2.5.3 Domácnost.....	17
2.5.4 Společná domácnost.....	17
2.5.5 Rodinná domácnost.....	18
2.6 Dílčí závěr.....	18
3 Vzájemné povinnosti a práva druha a družky.....	20
3.1 Základní povinnosti a práva druha a družky.....	20
3.2 Vyživovací povinnost.....	20
3.2.1 Nároky neprovdané matky vůči otci.....	21
3.2.2 Vyživovací povinnost vyplývající z dědického práva.....	22
3.3 Majetkové vztahy.....	22
3.4 Bydlení druha a družky.....	24
3.4.1 Výhradní vlastnictví nemovitosti jednoho z partnerů.....	24
3.4.2 Spoluvlastnictví nemovitosti.....	24

3.4.3	Nájem.....	25
3.4.4	Přechod výhradního práva nájmu na druhu nebo družku.....	26
3.4.5	Ochrana proti domácímu násilí	26
3.5	Dědění	27
3.5.1	Závěť a dědická smlouva	28
3.5.2	Dědění ze zákona.....	29
3.5.3	Právo druhu a družka na zaopatření.....	30
3.6	Dílčí závěr	31
4	Vztahy druhu a družky k nezletilým dětem	33
4.1	Rodičovství.....	33
4.2	Určení rodičovství.....	34
4.2.1	Určení otcovství dítěte narozeného neprovdané matce	34
4.2.2	Nesoulad právního rodičovství s biologickým.....	36
4.3	Osvojení nezletilého nesvéprávního dítěte	36
4.3.1	Společné osvojení	37
4.3.2	Individuální osvojení	37
4.3.3	Osvojení dítěte druhu nebo družky	38
4.4	Postavení dětí narozených mimo manželství	40
4.5	Práva a povinnosti dítěte v případě rozchodu rodičů.....	41
4.6	Dílčí závěr	43
5	Veřejnoprávní úprava	45
5.1	Trestní řád	45
5.1.1	Osoby se samostatnými obhajovacími právy	45
5.1.2	Právo odepřít výpověď.....	45
5.1.3	Souhlas s trestním stíháním.....	46
5.2	Právo sociálního zabezpečení.....	46
5.2.1	Zákon o státní sociální podpoře.....	46

5.2.2	Zákon o životním a existenčním minimu.....	47
5.2.3	Zákon o pomoci v hmotné nouzi	47
5.2.4	Zákon o nemocenském pojištění	48
5.2.5	Zákon o důchodovém pojištění	48
5.3	Dílčí závěr	49
6	Úvahy de lege ferenda.....	50
6.1	Inspirační zdroje	50
6.2	Majetkové účinky mezi druhy inspirované francouzským PACS	52
6.3	Dílčí závěr	55
7	Závěr.....	57
	Seznam použité literatury.....	60
	Abstrakt	65
	Abstract	65
	Klíčová slova	65
	Key words.....	65

Seznam použitých zkratek

CEFL	Commission on European Family Law Komise pro evropské rodinné právo
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
LZPS	Ústavní zákon č. 2/ 1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
MFC	Model Family Code
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
RegP	Zákon č.115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
ZDP	Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZNP	Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZPHN	Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
ZSSP	Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
ZŽEM	Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Název této diplomové práce je částečnou mystifikací a může evokovat, že v našem právním státě existuje jakási ucelenější právní úprava nesezdaného soužití. Není tomu tak. Česká právní úprava rodinného práva téměř neupravuje tento institut, přestože je v dnešní společnosti hojně rozvinut a začíná převládat nad tradičním rodinným životem v manželství. Vystává otázka, zdali toto opomnění bylo záměrné nebo ne. Zákonodárce měl možnost zabývat se touto otázkou při přípravě nového občanského zákoníku, kterým došlo k zrušení zákona o rodině. Bohužel žádné změny nenastaly. OZ tak pamatuje na vztahy mezi osobami mimo manželství pouze tam, kde se mluví obecně o rodině a není činěno rozdíl například mezi dětmi narozenými rodičům, kteří nejsou ve svazku manželském. Na rozdíl od tuzemské právní úpravy, v zahraničí se už setkáme s určitými úpravami, například skandinávské země tomuto institutu přikládají stejnou váhu jako manželství. V zemích ovládaných common law se objevuje úprava common law marriages.

Na první pohled lze vidět, že státy Evropy upravují a nahlíží na tento poměrně populární institut různě. To je také jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl věnovat této problematice.

Obsahem této diplomové práce je analýza platné právní úpravy nesezdaného soužití podle soukromé i veřejné právní úpravy. Význam tohoto snažení bude spočívat ve zhodnocení částečné úpravy a pokusu o předložení určitých návrhů a argumentů pro její zlepšení a dotvoření de lege ferenda. Při psaní se budu snažit aplikovat popisný a zejména analyticko-kritický přístup, který se projeví prací s širokým rozsahem, dále komentářové literatury s pokusem o vlastní názor.

Úvod práce bude věnován přiblížení základních teoretických pojmů, které bude potřeba objasnit pro další pochopení práce. Jedná se o instituty jako rodina, manželství, nesezdané soužití a registrované partnerství.

V druhé kapitole půjde o vztahy čistě mezi partnery v oblasti majetku, který činí dennodenně problémy, protože není v každém případě zcela jasné, v jakém poměru vůči majetku tyto osoby jsou, což se stává důvodem četných sporů. Do těchto majetkových vztahů spadá také dědění a právo na bydlení. Dále vyživovací povinnost, která je trochu lépe upravená, pokud jde o matku, která se sama stará o dítě, ale stále není žádná přesná úprava, která by určovala vyživovací povinnost partnerů při odloučení.

Třetí kapitola se bude zabírat právním ukotvením vztahů osob v nesezdaném soužití, zejména vztahům mezi dětmi a partnery z hlediska určování otcovství, dále tématem rodičovství, vyživovací povinností, a nakonec vztahům dětí k rodičům při odloučení partnerů.

Předposlední část práce je věnována této problematice z pohledu veřejnoprávní úpravy, která částečně reflektuje tento fenomén v určitých odvětvích jako je například trestní právo a s tím spojené právo nevypovídat. Dále právo sociálního zabezpečení, které nečiní rozdíly mezi manžely a partnery mimo manželství, ale zabývá se pouze počtem osob žijících v domácnosti.

Nakonec připojím některé úvahy de lege ferenda. Zmíním se o možnostech inspirace a pohovořím o institutu PACS zakotveném ve francouzské právní úpravě.

Kapitoly budou prokládány mým vlastním názorem, který se budu snažit podpořit názory renomovaných osob. Hlavním cílem mé práce bude vyvolat důvod k zamyšlení, proč je v našem státě kladen takový důraz na úpravu manželství. Ta zasahuje jak do vztahu majetkových, tak do vztahů mezi dětmi a rodiči, kdy jedna z domněnek otcovství je věnována právě dítěti narozenému v manželství. Obsahuje také úpravu vyživovací povinnosti mezi manžely a dětmi a vypořádání manželů při rozpadu manželství.

Vzhledem k tomu, že právní úprava je takto zkratkovitá, tak se nezabývají touto problematikou rozsáhle komentáře ani mnoho článků, které jsou právního charakteru. Více se musejí zabývat vztahy mezi těmito osobami soudy, které poté rozhodují podle svého nejlepšího uvážení a někdy dotvářejí nebo dovysvětlují aspekty, které s touto formou soužití souvisí. Od počátku vyspělejší civilizace je kladen důraz na rodinu a na neposkvrněný život v manželství, který přetrvává až dodnes, ale postupně ustupuje volnějším myšlenkám na soužití. Není se proto třeba divit, že stále neexistuje tolika zdrojů zabývajících se tímto tématem, ale určitě bude v poslední době růst, protože se z takového druhu života, stává téměř normální věc a manželství je upozadováno.

2 Vymezení některých pojmů

2.1 Rodina

Přestože naše společnost prošla určitým vývojem v průběhu staletí, rodina jako nejzákladnější a nejstabilnější prvek společnosti přetrval téměř nezměněn dodnes.¹ Stát uznává existenci přirozených lidských práv, což se odráží i v OZ, který je konstruován tak, aby byl v souladu s těmito základy. Mezi tyto práva patří i právo na soukromí a rodinný život, což upravuje LZPS v čl. 10, dále v EÚLP a také v již zmiňovaném OZ v § 3 odst. 1 a 2 a § 81. V § 3 odst. 2 OZ je řečeno, že každý má právo na zákonnou ochranu rodiny, rodičovství a manželství. Vzhledem k tomu, že zákon nesměšuje tyto 3 instituty, lze chápat rodinu širěji než pouze ve vazbě na rodičovství nebo manželství. Přesto stále nereflektuje faktické uspořádání lidských vztahů a za rodinu stále považuje základní přirozené pojetí rodiny představující otce a matku ve svazku manželském.

OZ pojem rodina nevymezuje, proto nemáme jasnou definici. Rodina má mnoho podob a vymezení. Pro každého představuje něco jiného, přesto u většiny obsahuje shodné rysy a to funkci, kterou rodina vykonává. Touto funkcí je podpora pro své členy, štěstí, pomoc, životní pohoda a dobré zázemí pro výchovu dětí. Jedná se o jeden z nejzákladnějších sociologických popisů rodiny, ale známe i více druhů. Například patologické, které nemusí být bezpečné a nejsou zárukou klidného života. Rodinu nemusí tvořit ani otec nebo matka, přesto je považována za rodinu. Pod pojmem rodina si většina představí otce, matku a dítě, což také představuje jeden z nejelementárnějších příkladů rodiny a to nukleární. Samozřejmě nesmíme zapomenout na širokou rodinu, kterou tvoří zejména příbuzní z linie pobočné. Z výše uvedeného vyplývá, „že jde o společenství sociální, psychologické, ekonomické a právní.“²

Ačkoliv zákonodárce nepřinesl definici, která by obsáhla institut rodiny. Moc zákonodárna se o to pokouší. Ústavní soud se mnohokrát k tomuto problému vyjádřil tak, že za základní rodinné pojítka považuje biologické pouto a až následně sociální institut, ačkoliv sám dodal, že toto je velmi proměnlivé v průběhu času a na tyto změny musí reagovat i sama právní úprava. Rodinu mohou tvořit nepokrevní příbuzní, přesto pokud by došlo ke konfliktu mezi vztahy založenými na pokrevním poutu nebo emočních vazbách, přednost by mělo biologické

¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 4. s.

² Tamtéž, 4-5. s.

pouto. Ústavní soud takto reflektoval judikaturu ESLP, který také nechápe rodinu pouze jako pokrevné příbuzné, ale při rozporu se přiklání na stranu příbuzných.³

S ohledem na tuto judikaturu lze tedy považovat za rodinu společenství lidí, které je založeno na manželství nebo obdobném lidském svazku. Z tohoto důvodu nechává zákon prostor pro více možností, jak lze reflektovat společenské uspořádání lidí, kdy půjde kupříkladu o druha a družku nebo osoby stejného pohlaví.⁴

2.2 Manželství

Manželství představuje svazek osob různých pohlaví, který vyvolává zákonem zamýšlené následky.⁵ Vždy je relevantní to pohlaví, které je uvedeno v rodném listě snoubence. To může být v krajních případech změněno za života a může dojít k situaci, kdy manželství podstoupí osoba, která změnila pohlaví.⁶

Manželství je upraveno v § 655 OZ, kdy se jedná o trvalý svazek muže a ženy, který vznikl způsobem, jaký stanovil zákon. „*Tato právní úprava je kogentní, neboť jde o statusový poměr.*“⁷ Zákon nepracuje s pojmem zasnoubení, který byl v předešlém zákoně definován jako zatímní slib uzavřít manželství. Důsledky tohoto slibu nejsou upraveny a vstup do manželství nelze vynutit, i přestože byl slib dán. Ačkoliv není přímo určen dopad porušení tohoto slibu, lze na něj pohlížet jako na právní jednání, které je v rozporu s § 3 odst. 2 písm. d) OZ, s čímž se následně pojí další ustanovení zákona.⁸

Pro uzavření manželství musí být naplněny předpoklady na straně snoubenců a náležitosti sňatečného projevu vůle a procedury.⁹ Chybí-li některá z těchto podmínek, může být toto manželství prohlášeno za neplatné a v krajních případech nemusí manželství vůbec vzniknout.

Mezi základní zásady, na kterých právní úprava tohoto svazku stojí, jsou dobrovolnost, monogamie, úcta, rovnost, trvalost, ochrana slabší strany a rozlučitelnost.¹⁰ Jedná-li se o trvalost, zákon jí nevyjadřuje jako časovou neomezenost, ale spíše jako skutečnost, že právní

³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II.ÚS 568/06.

⁴ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...6. s.

⁵ ŠÍNOVÁ, Renata, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV/1. §655–793*. Praha: Leges, 2016. 2. s.

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...46. s.

⁷ Tamtéž, 45. s.

⁸ ŠÍNOVÁ, Renata, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník*...2. – 3.s.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...45. s.

¹⁰ Tamtéž

úprava nezná „manželství na zkoušku“ nebo manželství, které je časově omezené.¹¹ Jde-li o účel, který má tento druh soužití nabýt, bude se jednat i dle dikce § 655 věty druhé OZ o založení rodiny, řádnou výchovu dětí a vzájemnou podporu a pomoc. To je podpořeno i v důvodové zprávě k OZ, jejímž hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí, přestože existují i jiné důvody.¹²

2.3 Registrované partnerství

Registrované partnerství je statusový poměr. §1 RegP ho definuje jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví.¹³ Vzniká souhlasným a svobodným prohlášením o vstupu do tohoto svazku, což se velmi podobá vstupu do manželství, kdy se jedná o inspiraci ze zákona o rodině.¹⁴ Je třeba jej odlišovat od formy soužití, kdy spolu osoby žijí, uhrazují své potřeby, ale nejsou manžely, zde jde o nesezdané soužití.¹⁵

Právní úprava registrovaného partnerství je zařazena do zvláštního zákona, což ale neznamená, že OZ s tímto pojmem nepracuje.¹⁶ K pokusům o zákonné zakotvení takovéto formy soužití v České republice docházelo již od 90. let 20. století, které byly úspěšné až v roce 2006, kdy vznikl zákon o registrovaném partnerství, který nabyl účinnosti dne 1.7.2006.¹⁷ Česká republika se tak zařadila mezi většinu evropských států, přesto existují země, které ustoupily od tohoto modelu a manželství pojaly genderově neutrálně. Jedná se například o skandinávské země, Španělsko, Francii a Nizozemí.

Pokud jde o práva osob žijících v registrovaném partnerství, česká právní úprava zakotvuje v mnohém obdobná práva a povinnosti jako manželům, přesto jsou v řadě aspektů rozdílná. Někdy se tak dostávají do stejného postavení jako osoby žijící v neformálním svazku, jedná se například o společné jmění manželů, nemožnost společně osvojit nezletilé dítě.¹⁸

¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655–975)*. Komentář. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 3. s.

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...4.-5. s.*

¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...130. s.*

¹⁴ ELISCHER, David. In RADVANOVA, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015. 178. s.

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...3. s.*

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...129. s.*

¹⁷ ELISCHER, David. In RADVANOVA, Senta a kol. *Rodina a dítě...176 s.*

¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo... 129. – 130. s.*

2.4 Nesezdané soužití

2.4.1 Vývoj

Nesezdané soužití se řadí mezi jednu z alternativních forem soužití, které se v dnešní době těší velké oblibě, s tím jsou spojené mnohé dopady v právní sféře. Lze vypožorovat, že dochází k nárůstu osob žijících takto pospolitě, kdy demografické a statistické analýzy potvrzují tuto hypotézu, „*neboť do roku 2012 už činil podíl domácnosti takto žijících 8,7 %.*“ Za zmínku také stojí, že počet vychovávaných dětí do 18 let nesezdanými páry byl 5,7 % v roce 2005. Toto číslo narostlo do roku 2012 téměř na trojnásobek, kdy se jednalo už o 15 % takto vychovávaných dětí. Ve světě je nárůst tohoto fenoménu podle sociologů a demografů zapříčiněn změnou životního stylu a uvolněním situace od konce 60. let. Přesné statistiky bohužel neexistují, protože tento jev není předmětem systematické statistické evidence.¹⁹ Česká společnost tento vzestup zažila na začátku 90. let, kdy došlo ke změně politické situace a uvolnění vztahů mezi lidmi a se světem, nebyl ražen pouze tradiční model rodinného stavu, ale došlo k větší rozmanitosti. Institut manželství zažil mezi roky 1989 do 2000 pokles, kdy bylo uzavřeno o třetinu méně manželství a zvýšen průměrný věk svatebčanů. Pokud jde o strukturu osob žijících v nesezdaném soužití, nejvíce jsou zastoupeni ve věkové skupině 35 let a výše, ale toto číslo se začíná měnit a spíše se přibližuje k nižšímu věku. Tento stav je proměnlivý a závislý na mnoha faktorech, kterými jsou společenská situace, technologie, právní řád, mravní klima a historický vývoj.²⁰

Pokud jde o vývoj české právní úpravy v otázce nesezdaného soužití z pohledu soukromého práva, tak příliš nepokročila. OZ pouze okrajově reflektuje tento společenský jev a zohledňuje jej například ohledně výživného a nároku neprovdané matky. To právo veřejné reaguje lépe a práva a povinnosti spojená s nesezdaným soužitím zakomponovala do své právní úpravy. ZSSP stanovuje, že za společně posuzované osoby tvořící rodinu jsou považováni také druh a družka, pokud spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.²¹ Zahraniční úprava je v tomto propracovanější, kdy například francouzský právní řád dává naproti manželstvím dvě možnosti právně upraveného soužití a to je PACS a concubinage, které jsou určeny i pro osoby stejného pohlaví.²² „Jiné zahraniční úpravy, zejména skandinávských zemí,

¹⁹ ELISCHER, David, In RADVANOVA, Senta a kol. *Rodina a dítě...*168. s.

²⁰ Tamtéž, 169. s.

²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...*4. s.

²² ELISCHER, David, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*818.s.

mu poskytují obdobnou právní ochranu jako manželství.“ Ve Velké Británii se hovoří o common law marriages.²³

Lze vysledovat, že pohled na tuto problematiku není v právních rádech stejnorodý a je ovlivněn mnoha okolnostmi, některé státy už se pokusili včlenit částečnou úpravu do své právní úpravy.

2.4.2 Pojem

Nesezdaným soužitím máme na mysli jinou formu soužití odlišnou od svazků osob stejného, ale i různého pohlaví, kdy se nejedná o registrované partnerství ani o manželství. S tímto pojmem se u laické veřejnosti, ale i v odborné literatuře setkáme nejčastěji, ale existují i další používaná synonyma jako partnerské soužití, kohabitace, konkubinát, faktické manželství nebo manželství na zkoušku.²⁴ Právníkový slovník definuje konkubinát jako soužití muže a ženy bez uzavření manželství.²⁵ Veřejnoprávní úprava s tímto pojmem pracuje tak, že za nesezdané soužití považuje soužití dvou osob odlišného pohlaví, které vytvářejí dlouhodobější životní společenství. Osoby žijící v tomto vztahu se nazývají druhem a družkou. Obecně se hovoří o nesezdaném soužití při představě muže a ženu, kteří spolu tvoří domácnost a společně uhrazují náklady na své potřeby. Přesto je možné, že nesezdané soužití budou tvořit osoby stejného pohlaví.²⁶ Je třeba zmínit, že se nejedná o legální pojmy OZ, a tudíž tento vztah sám o sobě nevyvolává v rámci soukromoprávních poměrů důsledky. OZ nijak výslovně nepracuje s pojmem nesezdané soužití, přesto je třeba tento vztah reflektovat, a to například ve vztahu k dědění, kdy tyto osoby budou naplňovat podmínky pro osoby žijící ve společné domácnosti se zůstavitelem nebo nájemcem. Výjimečně zákon hovoří o obdobném vztahu jako je soužití manželské nebo partnerské.²⁷ Poměry těchto osob nejsou zaštitěny právním institutem, jde o vztahy alternativní, faktické a nestatusové.

Ačkoliv OZ výslovně neupravuje vztahy těchto osob a nejsou na první pohled chráněny, dle judikatury ESLP k čl. 8 EÚLP je třeba ochraňovat a respektovat tyto faktické rodinné vztahy²⁸, čemuž jde naproti i to, že v našem právním řádu neexistuje legální definice rodiny, kde by bylo řečeno, že se musí jednat pouze o osoby žijící v manželství.²⁹ Hodí se říci

²³ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...139. s.

²⁴ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...140. s.

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, In HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníkový slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 140. s.

²⁶ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...140. s.

²⁷ ŠÍNOVÁ, Renata, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník*...3. s.

²⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...4. s.

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...4. s.

a zamyslet se, zda je potřeba upravit tento institut výslovně a zda tato volnost není důvodem, proč si mnoho párů vybírá tuto variantu.³⁰

S kohabitací se pojí více podob tohoto soužití, s kterými také pracuje odborná literatura, jedním z nich je partnerské soužití z nevěry, které je zejména navázáno na jiný statusový poměr. Dále existuje kohabitace libertinská, kdy si osoby nechávají ve vztahu vysokou míru svobody. Jinou podobou je kvazimanželství, kdy dochází k odmítnutí uzavření manželství z mnoha důvodů. V neposlední řadě mladická a seniorská kohabitace, kdy jde o mladé lidi před vstupem do manželství a nakonec senioři, kteří si tuto možnost vybírají z důvodu benefitů.³¹

2.4.3 Vznik a zánik nesezdaného soužití

Nesezdané soužití nevzniká uzavřením smlouvy nebo jiným právním titulem, ale jednoduše fakticky, a to společným žitím těchto dvou osob. Není třeba žádného rozhodnutí ani schválení.

Nesezdané soužití zaniká stejně jako vzniklo a to fakticky, kdy se buď jeden z partnerů rozhodne toho druhého opustit anebo se dohodnou, že jejich vztah nebude pokračovat.³² Může také zaniknout nezávisle na vůli partnerů, když dojde ke smrti jednoho z nich nebo k prohlášení za mrtvého.³³

2.5 Pojmy související s nesezdaným soužitím

Ačkoliv OZ tento institut nikde výslovně neuvádí, přesto zákonná úprava obsahuje ve své podstatě úpravu i těchto vztahů. Pracujeme-li s pojmy jako **osoba blízká**, **osoba spolužijící** a také **domácnost**, kterou rozlišujeme na **společnou domácnost** a **rodinnou domácnost**.

2.5.1 Osoba blízká

Institut osoby blízké je upraven v § 22 odst. 1 OZ, kdy se dle legální definice rozlišují tři skupiny osob podle vztahů k sobě navzájem. První skupinou jsou příbuzní v přímé linii, sourozenci, manžel anebo partner dle zákona o registrovaném partnerství. Druhou skupinou jsou osoby v poměru rodinném nebo obdobném, kdy se za osoby blízké považují, pokud by pocítily újmu druhé osoby jako svou vlastní. Poslední skupinou jsou osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

³⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*, 1999, č. 6, 296. s.

³¹ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...140. s.

³² Tamtéž

³³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Otazníky nad...298. s.

Nelze přehlédnout, že OZ vymezuje tyto osoby dvojitým způsobem a to explicitně, kdy například přímo zmiňuje manžela nebo sourozence, na druhou stranu jsou zde osoby, které musejí mít určitý subjektivní vztah a také intenzivní citové pouto. Z tohoto vymezení vyplývá, že právnická osoba není osoba blízká, i když existují případy, kdy se bude i právnická osoba považovat za osobu blízkou.

Pro nesezdané soužití je významnější druhá skupina, kdy se jedná o osoby v poměru rodinném nebo obdobném. Tento vztah může být založen právně i fakticky. Vzhledem k tomu, že jsme si výše řekli, že konkubinát je vztah založený na fakticitě, tak půjde o poměr obdobný poměru rodinnému zvláště, když spolu bude druh a družka udržovat intimní vztah, což ale stále nepostačuje pro tvrzení, že jde o osobu blízkou, pokud se jedná o druhou skupinu, musí mít ještě citový vztah, kdy budou pociťovat újmu jeden druhého jako svou vlastní.³⁴

Druh a družka se mohou považovat za osoby blízké také dle třetí skupiny, pokud spolu trvale žijí. Jde o vyvratitelnou domněnku, která se uplatní bez dalšího, pokud soužití vykazuje známky trvalosti.³⁵ Může dojít k prolínání mezi skupinami, a proto stačí naplnění znaků jedné skupiny, ale může dojít k situaci, kdy budou tyto osoby spadat do obou skupin.

Tento institut je velmi významný, protože se s ním pojí mnohá práva, jako například souhlas osoby se zásahem do integrity osoby, která nemůže projevit svou vůli (§ 98 odst. 1 OZ), rozhodnout o pohřbu člověka (§ 114 OZ), převzetí majetku (§ 1893 OZ) a další.³⁶

2.5.2 Osoba spolužijící

Jde o pojem významný hlavně v oblasti dědění v § 1636 a § 1637 OZ a přechodu nájmu v § 2279 OZ. Pro nesezdané soužití je důležitý v tom, že druh nebo družku chrání ve chvíli, kdy nebyli v žádném svazku obdobném manželství. V rámci dědění se o osobu spolužijící jedná, pokud se zůstavitelem žila aspoň jeden rok ve společné domácnosti a o tuto domácnost pečovala.³⁷

³⁴ MELZER, Filip, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1–117*. Praha: Leges, 2013. 302. – 303. s.

³⁵ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...140*. s.

³⁶ DOBROVOLNÁ, Eva, HURDÍK, Jan, In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1–654)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 176. s.

³⁷ SVOBODA, Ljubomir, In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, 386. s.

2.5.3 Domácnost

Přestože OZ na mnoha místech pojem domácnost zmiňuje, jeho definici nám nenabízí na rozdíl od předešlé právní úpravy.³⁸ Právní věda chápe domácnost jako zařízené lidské obydlí, společenství spolužijících osob nebo jako spojení obou těchto uvedených složek. Jiná definice považuje za domácnost organizovanou hospodářskou jednotku, tvořenou více lidmi s dělbou práce a prvkem řízení. Z této definice lze vypočítat 4 definiční znaky, kterými jsou personální substrát, společné soužití, trvalost této pospolitosti a společné hospodaření. Rozboru těchto prvků bude níže věnována pozornost.

Mohlo by se zdát, že domácnost může být tvořena pouze více osobami a také tomu tak bylo v případě OZ 1964. Dnes už ji může tvořit i pouze jediná osoba, což dokazuje i § 691 odst. 1 OZ. Neznamená to ale, že některá ustanovení nevyžadují vícero osob, většinou se pojí s přívlastky jako společná nebo rodinná domácnost, kdy je třeba zkoumat, v jakém kontextu byl tento pojem uplatněn.

Pokud se bavíme o domácnosti vícera osob, musí dojít k naplnění podmínky vzájemného soužití, kterou lze rozumět úzkou osobní vazbu mezi jedinci, doprovázenou uspokojováním biologických, psychických, sociálních a dalších životních potřeb. Obývání jednoho prostoru tuto podmínku bez dalšího neimplikuje. O jednu domácnost tedy nejde mezi nájemcem a podnájemcem, mezi osobami na koleji nebo obývání jednoho domu více rodinami.

Jedním ze znaků výše uvedených byla trvalost, což je třeba zkoumat případ od případu, nezáleží na tom, jak dlouho soužití existuje, ale jestli směřuje do budoucna, a ne pouze na omezenou dobu. Může také dojít k situaci, kdy na přechodnou dobu dojde k rozdělení těchto osob, tímto nedochází k zániku domácnosti.

Posledním znakem je společné hospodaření, kdy se jedná zásadně o situaci, kdy příjmy členů domácnosti nejsou od sebe striktně odděleny a vybavení domácnosti může používat každý člen dle jeho potřeb a není zde určeno, které věci jednotliví členové smějí či nesmějí užívat.³⁹

2.5.4 Společná domácnost

Společnou domácnosti tvoří alespoň dvě osoby, které žijí společně a společně uhrazují své potřeby. Může se například jednat o druha a družku.⁴⁰ Příležitostná výpomoc, občasné strávený čas, společné bydlení na koleji nebo občasné společné dovolené nedávají vzniknout

³⁸ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*39. s.

³⁹ COUFALÍK, Petr, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*648.-649. s.

⁴⁰ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*39. s.

společné domácnosti. O společnou domácnost tedy nepůjde, kdy ji budou sice sdílet, ale nebudou spolu tyto osoby žít. Na druhou stranu osoby spolu nemusí ani žít ve stejném obydlí, ale ve více bytech, ale musí spolu žít trvale a uhrazovat své potřeby.⁴¹

Institut společné domácnosti je z pohledu druha a družky velmi důležitý, zákon jim poskytuje určitá práva, která ve většině případů nejsou vázaná na délku soužití, ale například v případě dědických nároků musí tyto osoby spolu žít určitou dobu.⁴²

2.5.5 Rodinná domácnost

Rodinnou domácnost mohou tvořit manželé nebo rozvedení manželé, registrovaní partneri, alespoň jeden rodič a dítě nebo rodič dítěte, dítě a nevlastní rodič. Z tohoto můžeme vyvodit, že mezi bezdětným druhem a družkou vzniknout nemůže.⁴³ Zákon rozlišuje na řadě míst rodinnou domácnost a rodinnou domácnost manželů, rozdíl mezi těmito pojmy je patrný. Pokud zákon zmiňuje pouze rodinnou domácnost, má na mysli vztah rodičů a dětí bez ohledu na svazek těchto osob, zahrnuje tedy i druha a družku.⁴⁴ Obydlím je místo, kde je určena rodinná domácnost, ale nemusí se jednat pouze o byt nebo dům, může jít o jakýkoliv prostor za účelem bydlení, nakonec není důležitý ani právní důvod vzniku užívání tohoto prostoru.⁴⁵

2.6 Dílčí závěr

Tato část byla věnovaná základním pojmům, které jsou potřebné pro další pochopení problematiky. Je důležité mít na paměti, že většina užívaných pojmů svou zákonnou definici nemá. Na druhou stranu je nutné si je nějak vymezit. Samozřejmostí je začít tím, co je to rodina, protože jde o základní stavební kámen naší společnosti, a to se promítá i do naší právní úpravy, přesto neexistuje jasná odpověď na to, co jí představuje, protože se liší názor od názoru a zákonodárce nám jasnou odpověď neposkytl. Nejběžnější představa je složení matka, otec a dítě, ke které se přikláníme i zde.

Manželství a registrované partnerství nečiní takový problém, k čemuž nám pomáhá i zákon a v této části se objevuje proto, abychom si odlišili tyto typy soužití od nesezdaného soužití, které svou zákonnou definici neobsahuje. Můžeme přesto říci, že jde o soužití dvou osob mimo svazek bez rozdílů pohlaví. Je možná tedy situace, že nesezdané soužití budou tvořit osoby stejného pohlaví.

⁴¹ SVOBODA, Ljubomir, In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*393. s.

⁴² KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*39. s.

⁴³ Tamtéž, 39. – 40. s.

⁴⁴ HULMÁK, Milan, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...*394. - 395. s.

⁴⁵ COUFALÍK, Petr, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*650. s.

Nakonec je třeba poskytnout povědomí o pojmech souvisejících s nesezdaným soužitím, protože jak bude uvedeno dále, jsou téměř jedinými mosty k právům pro tyto osoby.

3 Vzájemné povinnosti a práva druha a družky

Tato kapitola bude věnována právům a povinnostem osob žijících v nesezdaném soužití. Zpočátku bude pojednáno obecně o právech a povinnostech, jak jsou upraveny a poté širěji rozebrány v následujících podkapitolách, které budou zaměřeny na majetek, bydlení druha a družky, vzájemnou vyživovací povinnost a dědění.

3.1 Základní povinnosti a práva druha a družky

Vzhledem k tomu, že nesezdané soužití není v OZ nikde výslovně upraveno, práva a povinnosti mezi druhem a družkou nejsou přímo stanovena, jako je tomu v manželství podle § 687 a násl. OZ. Není tak například vyřešena situace zastupování, kdy je potřeba plné moci na rozdíl od manželů.⁴⁶ Nejsou vyjmenovány základní principy, kterými jsou úcta, společné soužití, věrnost, vzájemně respektovat důstojnost toho druhého, podporovat se a vytvářet zdravé prostředí pro výchovu dětí. Ve světle manželství nezapomíná OZ ani na rodinu a potřeby domácnosti⁴⁷, bohužel žádný z výše uvedených se netýká druha a družky, a proto je většina těchto práv založená na morálních hodnotách, zejména jde-li o vztahy v osobní sféře.⁴⁸ Ty mohou vyplývat i z obecných ustanovení OZ, kde jsou určeny základní zásady soukromého práva.⁴⁹ Z tohoto důvodu se jeví spory mezi druhem a družkou jako velmi problematické, ačkoliv je možnost uzavřít inominátní smlouvy, které by některé otázky vyřešily. Mnoho párů toto nevyužívá a spoléhá se na to, že k takovým situacím nedojde. To jde pak k tíži slabší strany, zejména ekonomicky závislé osoby, která se pak musí prát o každé právo, protože není tak chráněna jako v manželství.⁵⁰

3.2 Vyživovací povinnost

Obecná vyživovací povinnost mezi druhem a družkou není právně zakotvena. Přesto může docházet k plnění výživného na základě konkludentní dohody nebo výjimečně jako smlouvy zaopatřovací, zejména smlouvy o důchod. Smlouvou o důchod se myslí smlouva, kdy se jeden zaváže, že bude po omezenou dobu nebo doživotně každý měsíc vyplácet té druhé osobě důchod v určité výši. S takto poskytnutými plněními se pojí právní následky.

⁴⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*141. s.

⁴⁷ OZ § 687 a násl.

⁴⁸ GREGOROVÁ, Zdeňka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*, 1998, č. 5, s. 211.

⁴⁹ OZ § 2–8.

⁵⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*141. s.

Jedním z nich je v situaci, kdy druh a družka spolu žijí, navzájem se podporují a uhrazují potřeby domácnosti. Ačkoliv to zákon neukládá, nelze toto považovat za bezdůvodné obohacení. Faktické, dobrovolné poskytování může být taky významné v situaci náhrady škody podle § 2966 OZ, protože osoba, která usmrtila tohoto poskytovatele, musí hradit peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zůstavitel za života takto plnil.⁵¹

Pokud by jeden z nich opustil domácnost dobrovolně, nevznikla by povinnost platit výživné, ani kdyby jeden z nich pečoval o dítě, protože to zákon neukládá.⁵²

3.2.1 Nároky neprovdané matky vůči otci

Ochrana neprovdané matce už je poskytována od vzniku občanského zákoníku z roku 1811.⁵³ Důvodem této ochrany je fakt, že těhotná žena nebo žena, která porodila, měla stíženou socioekonomickou situaci.⁵⁴ Dnes je tento institut upraven v § 920 OZ, který je rozdělen do tří odstavců zohledňujících různé situace a nároky.

V prvním odstavci zákon stanovuje, že matka má nárok na výživu po otci pro sebe maximálně po dobu dvou let od narození dítěte a na úhradu nákladů spojených s porodem a těhotenstvím. Těmito náklady jsou například lékařská péče, ošacení, jízdné, lékařský zákrok, pobyt v nemocnici a další. Podmínkami, které musí být naplněny, aby k tomuto mohlo dojít, jsou narození dítěte ženě, která není provdána a určení otcovství podle domněnky druhé nebo třetí. Předpokladem není, že se matka nemůže sama živit, ani to, že spolu otec a matka žili, přesto je potřeba, zejména ohledně výše, vycházet z obecných kritérií. Tento nárok vznikne i v situaci, kdy se jedná o matku nezletilou, dokonce i pokud se dítě narodí mrtvé, ale v rozsahu, který odpovídá účelu institutu a hodnotám.⁵⁵

V druhém a třetím odstavci se setkáváme se situací, kdy se jedná pouze o otce pravděpodobného a matka žádá o výživné a náklady předem, v třetím dokonce o výživu pro dítě. Na rozdíl od prvního odstavce musí být žaloba podána do porodu, pokud by tak nebylo, soud by žalobu zamítl a musela by se podat žaloba podle § 920 odst. 1 za splnění podmínek. Zde také neplatí pravidlo, kdy se dítě narodí mrtvé. Vzhledem k tomu, že zde přispívá otec,

⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...* 141. s.

⁵² GREGOROVÁ, Zdeňka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Nesezdané soužití...* 211. s.

⁵³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...* 1122. s.

⁵⁴ GRYGAR, Jiří, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV/2. §794–975.* Praha: Leges, 2016. 1688. s.

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...* 1124–1127. s.

který je pouze pravděpodobný, pokud dojde k dokázání, že je otec někdo jiný, může žádat o vydání bezdůvodného obohacení.⁵⁶

3.2.2 Vyživovací povinnost vyplývající z dědického práva

Novinkou v OZ je právo na výživné v rozsahu slušné výživy, na které vzniká nárok neprovdané matce z pozůstalosti po druhovi, a to až po dobu šestinedělí. Posledním právem je zaopatření po dobu 3 týdnů po smrti zůstavitele, pokud druh nebo družka toto zaopatření v domácnosti zůstavitele požívali.⁵⁷

3.3 Majetkové vztahy

Majetkové vztahy jsou tou nejpálčivější otázkou, která vyvstává ve vztahu druha a družky. Přestože zájem o tento druh soužití stoupá, zákon se nikde touto otázkou nezabývá, což činí velké problémy, které tyto osoby nepředpokládaly a neočekávaly, že budou muset řešit. Nevzniká mezi nimi žádné majetkové společenství, jako je tomu u manželů.⁵⁸ Tento názor sdílí i Nejvyšší soud. Přestože druh a družka žijí v dlouhotrvajícím vztahu, tak nabývají majetek každý z nich do individuálního vlastnictví anebo do podílového vlastnictví, podobně je tomu tak, pokud jde o závazky. Dle soudů by měli věnovat větší pozornost úpravě majetkových záležitostí, aby předešli následným problémům při vypořádání.⁵⁹

Výše jsme si nastínili, co by mohlo být problematické mezi druhem a družkou a teď se podíváme na příkladné situace a jak jsou řešeny.

Prvním případem je, pokud osoby vlastní věc větší hodnoty v podílovém vlastnictví, zejména půjde-li o nemovitou věc. Druh a družka si tedy pořídí byt, v kupní smlouvě budou podepsáni oba jako podíloví vlastníci a také budou společně zapsáni do katastru nemovitostí. Předem by si měli určit, kdo bude mít jak velký podíl, pokud si nic takového neurčí, dle § 1122 OZ se bude mít za to, že jsou jejich podíly stejné. Při vypořádání mohou nastat různé situace, jedna z nich je, že se domluví a uzavřou spolu dohodu, která nemusí být písemná, pokud se nejedná o nemovitou věc nebo závod.⁶⁰ Dohoda musí obsahovat ujednání o způsobu vypořádání. Pokud se vypořádává nemovitost, je možnost ji prodat ve veřejné dražbě nebo prodejem z volné ruky a pak si výtěžek rozdělit anebo se dohodnout na úplném vlastnictví jednoho z nich a ten druhý mu vyplatí částku ve výši jeho podílu na věci. Nejzazší možnost

⁵⁶ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...*1128–1134. s.

⁵⁷ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*141. s.

⁵⁸ Tamtéž, 142. s.

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.března 2015, sp.zn. 22 Cdo 3082/2014.

⁶⁰ OZ 1141

přichází v případě, že se nedohodnou a nastoupí soud, který pokud je to možné, věc rozdělí, jinak může věc přikázat jednomu z podílových vlastníků a určit náhradu tomu druhému. Pokud ani jeden z nich věc nechce, může ji prodat v dražbě a pak rozdělit výtěžek.⁶¹

Dále může nastat situace, kdy věc bude ve výlučném vlastnictví jednoho z nich a ten druhý vynakládá finanční prostředky na tuto věc. Přestože může vynaložit nemalé částky na zlepšení té věci nebo údržbu, nestane se vlastníkem. Investice se může považovat za bezdůvodné obohacení, její výše však bude těžko prokazatelná, pokud například nebudou mít společný účet, kde by bylo jasně viditelné, kdo kolik přispíval. I zde je možná dohoda, pokud by se rozešli. Nemusí mít písemnou formu, přesto se tato forma doporučuje, protože je pak jednodušší prokázat toto ujednání před soudem. Musí si ale uvědomit, že bezdůvodným obohacením je myšlena částka, o kterou se věc zhodnotila, osoba tedy nemůže žádat o vydání částky v rozsahu vynaložených nákladů, a to v mnoha případech tyto osoby nedokážou strpět, což vede k mnoha sporům. Druh nebo družka musí dokázat, že do věci vynaložil své prostředky a dále výši bezdůvodného obohacení na straně vlastníka, což ve většině případů vyžaduje znalce.

Mezi osobami v nesezdaném soužití nevznikají otázky pouze ohledně aktiv, ale také pasiv. Pokud se bude jednat o společný dluh, budou zavázáni společně a nerozdílně. To znamená, že se věřitel na každém z nich může vypořádat a ti se poté vypořádají mezi sebou. Mohou také uzavřít dohodu, která bude platná jen mezi druhem a družkou, že jeden z nich dluh zaplatí. Je možné se dohodnout také přímo s věřitelem a bude poté dlužit pouze jeden. Další možností je, že sice půjde o společný dluh, ale nebudou zavázáni společně a nerozdílně, tudíž každý bude mít svůj určený podíl na dluhu a věřitel může požadovat splnění jen té určité části, ke které je osoba zavázána.

Všechny výše nastíněné situace mohou být vyřešeny dohodou, což je někdy při takových rozepřích složité a někdy nemožné. Osoby žijící mimo svazek manželství by měly také dbát na to, že se při vypořádání těchto vztahů nezohledňují nemajetkové aspekty, čímž se odlišují od manželství. Nebude tedy brán ohled na to, že se jeden z nich staral o domácnost a dítě například.

⁶¹ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – IV. díl, majetkové vypořádání*. [online] [pravniprostor.cz](http://www.pravniprostor.cz), 14. ledna 2016 [cit. 20. října 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iv-dil-majetkove-vyporadani>>.

3.4 Bydlení druha a družky

Společné bydlení osob žijících v nesezdaném soužití OZ neupravuje samostatně, pouze příkazuje v § 3020 pro jiné osoby než manželé použít úpravu analogicky, tudíž se mnoho ustanovení vztahuje i na druha a družku, což je nutné ale dovodit.⁶²

Toto ustanovení nám umožňuje řešit problematiku společného bydlení druha a družky podle obecné úpravy, která tvoří mnoho rozdílných právních důvodů. Jedná se o společný nájem, který je upraven v § 2270 OZ, dále o podnájem bytu nebo jeho části, což je upraveno ve stejné části občanského zákoníku. Poté o podílové vlastnictví bytu nebo nemovitosti, mohou bydlet i na základě věcného břemena a to služebnosti.⁶³ Jednoduše mohou obývat nemovitost nebo byt, který je ve vlastnictví jen jednoho z nich.⁶⁴ Nakonec se nabízí i možnost bydlení na základě odvozeného právního důvodu, který se pojí s titulem osoby blízké.

3.4.1 Výhradní vlastnictví nemovitosti jednoho z partnerů

Pokud je jeden z partnerů výlučný vlastník nemovitosti, může nakládat s nemovitostí téměř podle libosti, což umožňuje i čl. 11 LZPS. Situace je tedy velmi jednoduchá, i když pro druhou osobu velmi nevyhovující, protože mu zákon nenabízí žádnou ochranu. Druh nebo družka nemůže nijak ovlivnit nakládání s touto nemovitostí. Nakonec mu nevzniká ani žádné užívací právo.⁶⁵ Nic samozřejmě nebrání tomu, upravit si tyto vztahy, což ale většina párů nechce nebo vůbec neřeší. Problém nastává, když se pár rozejde, protože osoba bez užívacího práva musí opustit nemovitost a vyklidit, pokud tak neudělá, vzniká vlastníkově právo soudně požadovat vyklizení.

3.4.2 Spoluvlastnictví nemovitosti

Nastane-li situace, že nemovitost se nachází ve vlastnictví obou, bude zejména záležet na tom, jaké jsou jejich podíly, které následně budou představovat počet hlasů. Obecně se vychází z toho, že jsou jejich podíly stejné, pokud není určeno jinak. Jejich práva a povinnosti jsou upraveny v § 1129 OZ a násl. V případě rovnosti, nemůže nikdy dojít k přehlasování o běžné správě věci, tudíž se budou muset vždycky dohodnout společně a nebudou vznikat konflikty,

⁶² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...1329 s.

⁶³ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...142. s.

⁶⁴ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – III. díl, bydlení*. [online] právníprostor.cz, 18. listopadu 2015 [cit. 28. října 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>.

⁶⁵ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy*...[online] [cit. 28. října 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>.

kdy některý z nich jednal proti vůli toho druhého.⁶⁶ Při nerovnosti se jejich postavení mění, menšinový spoluvlastník se dostává do nevýhodné pozice vůči většinovému spoluvlastníkovi. Ten jej může přehlasovat o významné záležitosti, zejména pokud jde o zlepšení nebo zhoršení, změně jejího účelu atd., pouze pokud vlastní 2/3 hlasů, jinak by rozhodoval soud. I když dojde k získání výše těchto hlasů, přesto existují mechanismy, které jsou uzpůsobeny k jeho ochraně. Druh nebo družka tak může požádat soud, aby toto rozhodnutí pozastavil a přezkoumal. Pokud už jeden z nich jednal a například přestavil dům, tak pokud s tím ten druhý nesouhlasil, soud nemůže nahradit souhlas spoluvlastníka, který nesouhlasil, a tudíž v tomto případě většinový spoluvlastník musí dle rozhodnutí Nejvyššího soudu nahradit i škodu.⁶⁷ V situaci, že přehlasovanému spoluvlastníku činí rozhodnutí těžkou újmu, zejména neúměrným omezením užívání společné věci, může znovu navrhnout soudu, aby toto rozhodnutí zrušil.⁶⁸

S čím může spoluvlastník jednat ze své vlastní vůle je ale podíl, vzhledem k tomu, že se smluvně téměř neupravuje předkupní právo a roku 2015 zaniklo zákonné předkupní právo, tak jej není třeba řešit.

Při rozchodu je znovu třeba řešit velikost podílů a s tím se pak pojí řešení, co bude s věcí ve spoluvlastnictví. Pokud mají podíly stejné, tak mají stejnou možnost nakládat s věcí, ale pokud má jeden větší podíl, může toho druhého z užívání vyloučit⁶⁹, což potvrdila i judikatura Nejvyššího soudu.⁷⁰ Poté by naležela tomu druhému náhrada, protože nemůže využívat své právo⁷¹ Při rozchodu zákon dává více možností, jak vypořádat spoluvlastnictví nemovitostí.

3.4.3 Nájem

Pro nájem v konkubinátu je důležité rozlišovat situace, kdy stranami nájemní smlouvy budou druh i družka, což je možné hned při uzavírání smlouvy nebo pokud by později jeden z nich ke smlouvě přistoupil za souhlasu obou stran. Jednalo by se o společný nájem, což by znamenalo, že jejich práva a povinnosti by byly stejné. Na druhou stranu je možné, že stranou smlouvy bude jen jeden z nich, což má za následek, že jejich práva a povinnosti jsou obdobná

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ BEZOUŠKA, Petr a kol. *Soudní judikatura ve světle nového občanského zákoníku. Komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rekodifikaci*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016,322. s.

⁶⁸ § 1130 OZ

⁶⁹ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy...[online] [cit. 28. října 2019]*. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nezezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>

⁷⁰ BEZOUŠKA, Petr a kol. *Soudní judikatura...317. s.*

⁷¹ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy...[online] [cit. 28. října 2019]*. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nezezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>

jako v situaci, která je nastíněna u výhradního vlastnictví. Při rozchodu bude problematický přechod nájmu za situace, že nejde o společný nájem, protože na takovouto osobu nepřechází nájem ex lege na rozdíl od manžela.⁷²

3.4.4 Přechod výhradního práva nájmu na druhu nebo družku

Při společném nájmu není třeba přechod tohoto práva řešit, oba jsou stranami smlouvy, a tudíž při smrti jednoho z nich nezaniká právo tomu druhému. Problém ale nastává, když toto právo má od počátku pouze jeden a ten umře nebo je prohlášen za mrtvého. OZ pamatuje na tuto situaci v § 2279, kdy se jedná o zákonný přechod.

Nabízí se dvě možnosti řešení. Jednou z nich je, pokud výlučný nájemce bydlel v domácnosti s manželem, partnerem, rodičem, sourozencem, zeťem, snachou, dítětem nebo vnukem, budou tyto taxativně uvedené osoby privilegované k přechodu tohoto nájmu.⁷³ Musí samozřejmě splňovat podmínky bydlení v zůstavitelově domácnosti ke dni smrti a nemít vlastní byt.⁷⁴ Bohužel nejasné je použití výrazu partner, co tím zákonodárce zamýšlel. Někteří sdílejí názor, že pokud by měl na mysli pouze registrovaného partnera, tak by to do zákona vložil, tudíž by se toto ustanovení mělo vztahovat i na druhu nebo družku. V komentářové literatuře panují ale i rozdílné názory.⁷⁵

Pokud se tedy přikloníme k opačnému názoru, že druh nebo družka není ve výčtu osob, situace se komplikuje, protože musí splňovat podmínky jako privilegovaní a zároveň s tím musí souhlasit pronajímatel. Přesto obecně v obou situacích bude tento nájem trvat nejdéle dva roky, pokud se pronajímatel s nájemcem nedohodne na něčem jiném.⁷⁶

3.4.5 Ochrana proti domácímu násilí

Ochranu domácnosti můžeme rozdělit do tří částí, jedna z nich chrání movité věci související s užíváním domácnosti, druhá je samotné nakládání s domem nebo bytem, kde se domácnost nachází, a nakonec velmi důležitá je ochrana proti domácímu násilí.⁷⁷

⁷² TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy...[online] [cit. 30. října 2019].* Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>

⁷³ SELUCKÁ, Markéta, KABELKOVÁ, Eva, In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 436–441. s.

⁷⁴ §2279 OZ

⁷⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nesezdané soužití v nové právní úpravě. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití.* Brno: Masarykova univerzita, 2016, 99. s.

⁷⁶ § 2279 OZ

Přestože se mnoho ustanovení OZ věnované rodinnému právem nevztahují na úpravu vztahů v nesezdaném soužití, v tomto případě jde o výjimku, kdy přechodná ustanovení v § 3021 přímo zmiňují i jiné osoby než manželé ve vztahu k § 751 až 753.

Pokud se zaměříme na to, co je to domácí násilí, tak zákon nikde neupravuje a nedává odpověď na tuto otázku, musíme si tedy pomoci důvodovou zprávou k zákonu o ochraně domácího násilí. Odborná literatura za domácí násilí považuje takové chování, které vykazuje znaky dlouhodobého a opakovaného násilí vykonávaného osobou blízkou v soukromí, neměnné pozice aktérů, nakonec tendence ke zvyšování četnosti a intenzity násilí.⁷⁸

OZ tedy chrání osoby žijící v rodinné domácnosti, pro které je nesnesitelné nadále obývat tento dům nebo byt z důvodu tělesného nebo psychického násilí ze strany jednoho z manželů⁷⁹, ale také i jiné osoby směřující buď přímo vůči této osobě nebo někomu jinému, ve většině případů půjde o dítě.⁸⁰ Soud může takto na návrh rozhodnout o omezení nebo výjimečně vyloučení agresorova práva bydlet. Tento návrh může podat kromě druha nebo družky i jiné osoby obývající tuto domácnost.⁸¹

Procesní stránka je vyjádřena v ZŘS v § 400 a násl., kdy je na výběr několik možností, jak tuto situaci vyřešit. V obou těchto zákonech je upravena nejdelší přípustná doba vyloučení z práva bydlet na 6 měsíců. Výjimečně se dá prodloužit, pokud jsou pro to závažné důvody, jinak je toto předběžné opatření obecně na 1 měsíc s možností opakování až do zmíněné výše.

Nakonec se hodí zmínit, že i veřejné právo obsahuje úpravu těchto situací, a to možnost vykázání, kterou má v pravomoci policista. Vykázání trvá 10 dní a na něj může navazovat i předběžné opatření, ale pro předběžné opatření není toto vykázání podmínkou.⁸²

3.5 Dědění

Jak je již zmíněno, OZ pojem druh a družka nezná, přesto existují určité instituty dědického práva, které dopadají i na vztahy v nesezdaném soužití. Je možné je dokonce pojmut mezi testamentární dědice, resp. dědice na základě dědické smlouvy a někdy i mezi zákonné dědice.

⁷⁷ VINOPALOVÁ, Nikola. Právní ochrana rodinné domácnosti v případech nesezdaného soužití. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno Masarykova univerzita, 2016, 194. s.

⁷⁸ Tamtéž, 193. s.

⁷⁹ § 751 OZ

⁸⁰ ČUHELOVÁ, Kateřina, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...696 s.*

⁸¹ § 751 a § 753 OZ

⁸² VINOPALOVÁ, Nikola. Právní ochrana...196. s.

Vzhledem k tomu, že má každý možnost naložit se svým majetkem téměř, jak uzná za vhodné, může druh nebo družka nabyt dědictví, pokud je v jeho prospěch sepsána závěť.

Velký význam má pro zákonné dědice, kterými se mohou stát i nesezdané osoby, institut osoby spolužijící, který dává možnost těmto osobám dědit v druhé nebo třetí třídě dědiců. Nakonec se pojí i určité nároky s neprovdanou matkou, kterou částečně dědické právo chrání, ale to vše bude rozebráno níže.⁸³

3.5.1 Závěť a dědická smlouva

Závěť je jedním z nejznámějších a nejpoužívanějších způsobů pořízení pro případ smrti, zákon tímto dává zůstaviteli možnost naložit se svým majetkem po smrti podle jeho přesvědčení. V případě že jde o manžele, tak musí mít na paměti, že mohou nakládat jen s částí jmění, které patří jen jednomu z nich, a ne s celým společným jměním, tento problém u druha a družky nenastává, protože mezi nimi žádné majetkové společenství nevzniká.⁸⁴

Je možné ji pořídit o celém svém majetku s omezením týkajícího se neopominutelných dědiců, kterými jsou potomci. Manžel ani družka nebo druh do této skupiny nepatří, zde lze vidět, že právní úprava neposkytuje tak vysokou ochranu ani manželovi. Pokud jde o nárok na povinný díl, jde pouze o určitou částku z pozůstalosti. Ten se liší tím, zda je potomek zletilý nebo nezletilý, kdy nezletilý má právo na $\frac{3}{4}$ zákonného podílu a zletilý pouze na $\frac{1}{3}$.⁸⁵ Pro druha nebo družku právní titul ze závěti silnější než zákonné právo, ale stále jde o jednostranné právní jednání, pro jehož projevení není třeba společného soužití těchto osob a je možnost, že zůstavitel v době sepsání žije v manželském svazku. Z důvodu jednostrannosti může zůstavitel kdykoliv do své smrti zrušit toto právní jednání⁸⁶

Zákon dává takovýmto osobám další možnost pořízení pro případ smrti, kterou je dědická smlouva, jež není mladý institut, ale do vzniku občanského zákoníku byla dovolena pouze mezi manžely.⁸⁷ Přestože došlo k umožnění využití dědické smlouvy i pro jiné osoby, není hojně využívána pro její složitost a podmínky, za kterých může být pořízena. Její omezení spočívá ve velikosti majetku, o kterém lze pořídit, kdy musí zůstat $\frac{1}{4}$ volná oproti závěti. Důvodem pro takovou ochranu je možnost, že by mohlo dojít ke změně poměrů a vzhledem k tomu, že jde

⁸³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...143.-144. s.

⁸⁴ TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití* - V. díl, dědické právo, právníprostor.cz, 11. března 2016 [cit. 4. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-v-dil-dedicke-pravo>>.

⁸⁵ DOBEŠOVÁ, Lenka. Nesezdané soužití a dědění. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 21-22. s.

⁸⁶ Tamtéž, 21. s.

⁸⁷ Tamtéž, 20. s.

o dvoustranné jednání, které nelze zrušit jednostranně. Toto ujednání bylo pro zůstavitele riskantní, když by se takhle vázal k celému majetku. S dědickou smlouvou jsou spojeny další problémy, které se tykají stále opakované čtvrtiny nebo střet s dřívější závětí, které má odlišného dědice.⁸⁸ Ačkoliv tento právní institut není vůbec používán z mnoha důvodů, přesto nesmí být opomenut, protože se jeví jako možnost úpravy dědických nároků druha a družky, i když ho asi téměř nikdy žádný pár nepoužije.

3.5.2 Dědění ze zákona

Jde o nejslabší dědický titul z pohledu právní síly, protože nastupuje až ve chvíli, kdy zůstavitel nezanechal dědickou smlouvu nebo závět'. Přestože by bylo na místě upravit si tyto vztahy už za života, mnoho párů žijících v nesezdaném soužití to nedělá.

Z tohoto důvodu těmto osobám zbývá už jen zákonný titul, kdy mohou spadat do druhé nebo třetí zákonné dědické třídy. Takovéto osoby poté musí splňovat podmínky pro osobu spolužijící. Zákon vymezuje pro uznání za osobu spolužijící několik podmínek. Jimi jsou, že osoba žila se zůstavitelem nejdéle po dobu 1 roku před jeho smrtí ve společné domácnosti, pečovala o ni z tohoto důvodu nebo byla odkázána na výživu zůstavitele.⁸⁹

Prvním předpokladem je tedy žití ve společné domácnosti, kterou rozumíme situaci, kdy spolu dva nebo více lidí trvale žijí a přispívají svými příjmy k úhradě a obstarávání společných potřeb a tyto příjmy společně sdílejí, jež je ve shodě s judikaturou Nejvyššího soudu.⁹⁰

Dále musí dojít k naplnění jedné z možností, kterou je péče o tuto domácnost, čímž se myslí obstarávání domácích prací, udržování pořádku, praní prádla, příprava jídla apod. V tuto chvíli se stává osobou spolužijící, přesto pokud by nedošlo k naplnění této podmínky, může se i tak stát touto osobou, pokud bude odkázána na výživu tohoto zůstavitele. Výživou se samozřejmě nemyslí vyživovací povinnost dle § 910 OZ, nemusí být vůbec formalizovaná, přitom nelze považovat výživu pouze za zajištění nezbytných potřeb, ale mohou zde spadat i kroužky a jiné. Současné odkázanost nelze pojímat jako absolutní závislost, může dojít i k přispívání v určitém poměru.⁹¹ Míra podílu na výživě odkázaného se musí řešit případ od případu a nesmí být výklad významné míry velmi extenzivní, protože by to ohrožovalo práva na dědictví dalších osob, což dovodil ústavní soud.⁹²

⁸⁸ BÍLEK, Petr, In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* 289-290 s.

⁸⁹ DOBEŠOVÁ, Lenka. *Nesezdané soužití...* 16. s.

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23 února 2002 sp. zn. 21 Cdo 627/2001.

⁹¹ SVOBODA, Jiří, In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* 393.-394. s.

⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 12 června 2013, sp.zn. I.ÚS 1902/11.

Vedle toho se Nejvyšší soud zabýval eventualitou, kdy si kladl otázku, zdali je možné být členem dvou společných domácností zároveň, a tedy dědit například po dvou zůstavitelích. Nejvyšší soud nakonec došel k závěru, že to není možné a potvrdil předešlou judikaturu.⁹³

Bude-li druh nebo družka naplňovat podmínky výše uvedené, bude osobou spolužijící. To stále nemusí znamenat, že bude dědit, může nastat situace, kdy spolu zplodí děti a pouze tito potomci budou dědit v první zákonné dědické třídě, protože jsou výše v pořadí.⁹⁴ Bezdětný pár se do takovéto situace dostat nemůže, ale jsou zde jiná úskalí, zákon nedovoluje dědit samotně druhovi nebo družce, jedná-li se o druhou dědickou třídu, musí dědit nejméně s rodiči a v nejhorším případě s rodiči a manželem, který musí získat půlku. Podle třetí dědické třídy dědí ve chvíli, kdy manžel ani žádný z rodičů nedědí, to přechází toto právo na sourozence zůstavitele, v nejzajímavějším případě reprezentace na děti sourozenců. Zde už je umožněno takovéto osobě dědit samostatně.⁹⁵

Ačkoliv zde existuje určitá úprava zahrnující do dědictví nesezdané páry, přesto je patrné, že spoléhání se pouze na zákonnou úpravu je nevyzpytatelné, proto bych doporučoval zaštitit si tyto vztahy smluvně, ať už jednostranně nebo dvoustranně.

3.5.3 Právo druha a družka na zaopatření

O této problematice bylo krátce zmíněno ve spojení s osobou spolužijící a výživným mezi druhem a družkou. Zde si tyto práva rozebereme detailněji. OZ poskytuje ochranu ve dvou případech, kdy v § 1665 upravuje právo na výživné z pozůstalosti a v § 1668 právo na bezplatné zaopatření.

První z nich nastává ve chvíli, kdy dojde k úmrtí druha družce s dítětem, které vzniká právo na výživné po dobu šestinedělí v rozsahu slušné výživy.

Druhou možností je, že druh nebo družka poživali bezplatné zaopatření v domácnosti jednoho z nich, stejně jako v prvním případě vzniká po smrti některého z nich tomu druhému právo na bezplatné zaopatření po dobu tří týdnů od smrti zůstavitele.

Tyto nároky musí být uspokojeny z pozůstalosti a jsou jejími pasivy, které je také třeba ocenit, vzhledem k tomu, že dědic ve většině případů nebude plnit dobrovolně, je třeba se tohoto domáhat přes obecný soud, protože pozůstalostní soud by se tímto nezabýval.⁹⁶

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. října 2012, sp.zn. 21 Cdo 678/2011.

⁹⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...143. s.

⁹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Nesezdané soužití*...97. s.

⁹⁶ DOBEŠOVÁ, Lenka. *Nesezdané soužití*...22. s.

3.6 Dílčí závěr

Vztahům druh a družka není v OZ věnována žádná kapitola, není v něm zmíněno ani nesezdané soužití, tudíž neexistuje přehledná úprava vztahů týkajících se bydlení, vyživovací povinnosti a mnohého dalšího jako je tomu u manželství. Pro nesezdané soužití se musí ve většině případů použít obecná úprava. Základní práva a povinnosti mezi těmito osobami nejsou zákonně vyjádřeny, proto je většina založena pouze na morálních hodnotách a obecných principech, které musí dodržovat všichni. S tím jsou spojeny mnohé problémy a složitosti, protože například není vyřešena otázka zastupování, proto si druh a družka musí vystavovat plné moci. Různé jiné situace musí být řešeny inominátními smlouvami, ale do toho se tyto osoby nepouštějí z mnoha důvodů.

Potíž nastává také ve chvíli, kdy se jedná o vyživovací povinnost, v nesezdaném soužití nic takového nevzniká, přesto není vyloučeno si toto právo upravit například smlouvou o důchodu. Většinou se setkáváme se situací, že je mezi nimi konkludentní dohoda, že se budou oba podporovat a pokud spolu žijí, tak se nebude jednat ani o bezdůvodné obohacení ze strany jednoho z nich. Pouze nároky neprovdané matky jsou uzákoněny, které ji mají za úkol chránit bez ohledu na svazek.

Co je ale nejvíce probírané téma, to jsou majetkové vztahy. Mezi druhem a družkou nevzniká žádné majetkové společenství, proto většinu majetku nabývají do svého výlučného vlastnictví. To činí ale velké problémy po rozchodu tohoto páru, protože jeden mohl přispívat na věc toho druhého a mohl si myslet, že mu ta věc bude patřit. Vlastníkem se samozřejmě nestane, ale může to dojít dokonce do takového bodu, že nebude moct žádat ani část vynaložených prostředků zpět, pokud se jimi nezvýšila hodnota této věci. Dále nabývají majetek do podílového spoluvlastnictví, kde je situace předvídatelnější, ale také není jednoduchá. Samozřejmě se nabízí možnost si tyto vztahy upravit smluvně, což téměř žádný z páru nedělá.

S vlastnictvím se pojí otázka bydlení, v případě že se jedná o nemovitost nebo byt ve výlučném vlastnictví, pro jednoho z páru je situace jasná, může se svým bydlením nakládat podle své vůle, což je pro druhého z páru někdy nepřiměřené, protože musí opustit tuto domácnost, i když se například staral o dítě. Větší ochranu bude mít, jestliže půjde o spoluvlastnictví, kde bude záležet ale na velikosti podílů, jinak může dojít k totožné situaci jako výše. Pokud půjde o nájem, zde se řešení liší podle toho, zda jde o výlučný nájem nebo společný nájem. Při společném nájmu mají oba stejná práva a povinnosti, pokud jde o výlučný

nájem, zde rozhoduje o tom druhém znovu pouze jeden z tohoto páru. Přesto zákon poskytuje druhovi nebo družce ochranu ve chvíli, kdy tento nájemce zemře, a dává mu možnost přechodu tohoto nájemního práva na přechodnou dobu, i když mu toto právo za života nájemce nesvědčilo. Jediným ustanovením, které se přímo výslovně vztahuje i na nesezdané soužití v oblasti bydlení je ochrana proti domácímu násilí.

Nesmíme také opomenout téma dědění. Druh a družka mají na výběr ze tří možností, nejjednodušší je si upravit vztahy mezi sebou závětí, která je jednostranná a může být kdykoliv za života zůstavitele zrušena nebo měněna, což je pro druhého z páru nejisté. Zákon jim samozřejmě dává jiné východisko, a to uzavřít dědickou smlouvu, která je pro svou složitost a podmínky nepoužitelná. Nepřikloní-li se ani k jedné z možností, zbývá už jen dědění ze zákona, což může vést v mnoha případech k tomu, že nebude dědit nic, zejména pokud spolu zplodili potomky, protože tito potomci budou dědit dle první třídy samostatně. Druh nebo družka mohou patřit do druhé nebo třetí třídy, kdy v druhé třídě nemohou dědit samostatně, ale s rodiči, a dokonce i s manželem, pokud by zde vystupoval. Ve třetí třídě už je dovoleno dědit samostatně. Se smrtí jednoho z páru se taky pojí právo na zaopatření, které je v naší úpravě nové.

Na závěr je nutno podotknout, že ačkoliv OZ nesezdané soužití neupravuje a nezmiňuje ho ve svých ustanoveních, přesto jeho velká část dopadá i na tyto vztahy. V mnoha případech nebude ale řešení podle představ pro slabšího z páru, takže se znovu hodí dodat, že nejlepší možností je upravit si všechny tyto vztahy smluvně.

4 Vztahy druha a družky k nezletilým dětem

Tato kapitola bude věnována úpravě vztahů druha a družky k nezletilým dětem. Jde o problematiku velmi obsáhlou, proto se tato část práce bude věnovat pouze určitým vybraným otázkám, jejichž odpověď nemusí být jasná. V podkapitolách bude představeno zpočátku rodičovství, dále osvojení, a nakonec postavení dítěte a určení vztahů po rozchodu druha a družky.

4.1 Rodičovství

Pojem rodičovství je velmi proměnlivý, jeho obsah není jednoduché určit a vysvětlit. Složitost jeho vytyčení souvisí s vnímáním rodiny. Obecně je v právní úpravě uznáván názor, že rodinu tvoří heterosexuální pár s dítětem, lze se setkat však i s radikálnějšími názory, kdy rodinu tvoří pouze osoby žijící ve svazku manželském. Společnost je tolerantnější. Za rodinu považuje i nesezdané páry a mnohé jiné druhy soužití. V dnešní době jde o vzrůstající trend⁹⁷, což dokazují i statistiky. Podíl dětí narozených mimo manželství tvoří 50 % k roku 2018, což je více než 30% nárůst oproti roku 2000.⁹⁸ Společenská situace je v mnohých případech důvodem pro změny právní úpravy.

Existuje více podob rodičovství jako například biologické, právní a sociální. Biologickým rodičem je ten, jehož DNA nese dítě. Sociálním rodičem je osoba, která o dítě pečuje a dítě ho za rodiče považuje. Právním rodičem je osoba, za kterou ji považuje právní řád. Každou z těchto podob mohou zastávat rozdílné osoby. V České legislativě je v popředí biologické rodičovství, i když přímo OZ neobsahuje legální definici rodiče. Přesto upravuje příbuzenství, které vzniká pokrevním poutem nebo osvojením. Tato definice podporuje názor, že je upřednostňováno biologické rodičovství.⁹⁹ Ačkoliv je dnešní genetiky na vysoké úrovni, kdy lze určit otce téměř na 100 %, přesto OZ obsahuje na mnohých místech ustanovení týkající se sociálního nebo právního rodičovství.¹⁰⁰ Jde například o otázky určování otcovství, osvojení a další, o kterých bude rozebráno v následujících kapitolách.

⁹⁷ GROCHOVÁ, Martina. Manželství jako podmínka přístupu k právnímu rodičovství. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 43.–45. s.

⁹⁸ Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950–2018 [online]. czso.cz, 24.června 2019 [cit. 8.listopadu. 2019]. Dostupné na <<https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenyh-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2018>>.

⁹⁹ GROCHOVÁ, Martina. Manželství jako...45-46. s.

¹⁰⁰ ZEMANDOVÁ, Anna, In ŠÍNOVÁ, Renata, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, 101 s.

4.2 Určení rodičovství

Vyřešení otázky, kdo je rodičem dítěte, je velmi podstatné. Mateřství nečiní takové problémy, protože ve většině případů je jasné. OZ dle § 775 považuje za matku ženu, která dítě porodila, což je totožná dikce s předešlým zákonem o rodině. Mohlo by se zdát, že tato definice je vyčerpávající, přesto existují situace, které nejsou tak jednoznačné. Problematický je institut náhradního mateřství, jehož obsahem je smlouva o tom, že náhradní matka bude nosit zralé vajíčko jiné ženy a po porodu předá toto dítě této ženě, která bude jeho matkou. To vyvolává otázky jak etické, tak právní.¹⁰¹

Při určování otcovství zákon pracuje se třemi domněnkami. První z nich není pro nesezdané páry významná, protože řeší otcovství dítěte narozeného provdané matce. Podle druhé domněnky je otcem dítěte muž, který učiní souhlasné prohlášení s matkou dítěte před příslušným orgánem. Nedojde-li k naplnění ani jedné z těchto domněnek, nastupuje třetí domněnka, která je realizována v soudním řízení, kdy se má za to, že otcem je muž, který v rozhodné době s matkou dítěte souložil.¹⁰² Použitelnost těchto domněnek závisí na nemožnosti aplikací předešlých.¹⁰³

4.2.1 Určení otcovství dítěte narozeného neprovdané matce

Jak už bylo řečeno výše, otcovství dítěte narozeného druhovi a družce lze určit pouze podle druhé a třetí domněnky. Druhou domněnkou, která je upravena v § 779 OZ, lze založit otcovství souhlasným prohlášením muže a matky dítěte. Zákon dává možnost učinit takového prohlášení ještě před samotným narozením, pokud je dítě již počato.¹⁰⁴ Takto založené rodičovství by mělo být v souladu nejlépe se sociálním, biologickým i právním, není-li tomu tak, zákon dává možnost soudu zahájit řízení ex offio o popření tohoto otcovství, pokud muž nemůže být otcem dítěte.¹⁰⁵ Přesto nelze považovat soulad biologického a právního otce za absolutní, k čemuž se vyjádřil i Ústavní soud, kdy se může vyvinout silné pouto i mezi nebiologickým rodičem a tento právní vztah rovněž požívá právní ochrany.¹⁰⁶

Prohlášení musí být učiněno před příslušným orgánem, kterým je matriční úřad nebo soud. Výjimku tvoří nesevěprávní a nezletilí, kteří nejsou plně svéprávní, ti takto mohou učinit

¹⁰¹ FRINTA, ONDŘEJ. In RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě...*47. s.

¹⁰² KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...*161. s.

¹⁰³ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...*537. s.

¹⁰⁴ § 779 OZ

¹⁰⁵ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II...*538. s.

¹⁰⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25 ledna 2012, sp.zn. II. ÚS 359/2009.

pouze před soudem.¹⁰⁷ Souhlasné prohlášení představuje zvláštní projev vůle každé ze stran, kdy se jedná o dvě právní jednání, která musí být totožná a splňovat zákonné náležitosti obecné části OZ. Neplatnosti tohoto prohlášení se lze dovolávat v prekluzivní šestiměsíční lhůtě, což je třeba odlišovat od popírání otcovství.¹⁰⁸

Pokud mezi druhem a družkou nejsou pochybnosti, je třeba takovýto postup doporučit. Otcí to usnadní přístup v nemocničním zařízení, umožní mu převzít dítě v případě zdravotních komplikací matky. V případě, že by došlo k úmrtí matky při porodu, nemohlo by dojít k souhlasnému prohlášení rodičů. Je třeba připomenout, že lze takto konat pouze jednou a nelze vzít toto prohlášení zpět.¹⁰⁹

Neučiní-li takovéto prohlášení, přichází na řadu třetí domněnka, podle které se má za to, že otcem dítěte je muž, který v rozhodné době souložil s matkou. Návrh na určení otcovství může podat matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem. Rozhodnou dobou je 160 až 300 dnů před narozením dítěte.¹¹⁰ Podle judikatury Ústavního soudu je tato koncepce překonaná.¹¹¹ Je na navrhovateli, aby prokázal, že došlo k souloži v kritické době. Dojde-li k prokázání soulože, je na domnělém otcí, aby přednesl závažné okolnosti vylučující jeho otcovství, kterými může být neplodnost, matka už v době soulože byla těhotná a jiné.¹¹² Dokazování je ovládáno zásadou vyšetřovací, soud si tedy může vyhledat i jiné důkazy než jemu předložené. Nejvyužívanějšími důkazy jsou znalecké posudky z oboru hematologie, gynekologie, sexuologie, a především lidské genetiky. Z oboru lidské genetiky se využívá metoda profilování DNA, kdy se srovnávají dědičné znaky dítěte, které vyloučí neprávem nařčené muže, které nejsou otcí a v opačném případě určí téměř s jistotou biologického otce. Soudní řízení může být vedeno i proti zesnulému, kdy je návrh podán proti opatrovníkovi.¹¹³ Není-li pochyb, že muž je otcem dítěte, soud vydá rozsudek, kterým založí statusový poměr mezi otcem a dítětem, který vzniká dnem, kdy toto rozhodnutí nabývá právní moci. Zákon proti takto určenému otcovství nedává možnost popření, ale lze podat mimořádný opravný prostředek.¹¹⁴

¹⁰⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...537. s.

¹⁰⁸ Tamtéž 541. s.

¹⁰⁹ TOMEŠOVÁ, Jana. Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – I. díl, rodičovství [online]. *pravniprostor.cz*, 31. července 2015 [cit. 10. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>>.

¹¹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...554. s.

¹¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 28. února 2008, sp.zn. I. ÚS 987/2007.

¹¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...552. - 553. s.

¹¹³ Tamtéž 560.-561. s.

¹¹⁴ Tamtéž. 565. s.

Podkladem pro zápis do matriky je tedy v případě dítěte narozeného mimo manželství buď souhlasné prohlášení rodičů, nebo pravomocný rozsudek soudu o určení otcovství.¹¹⁵

4.2.2 Nesoulad právního rodičovství s biologickým

V dnešní době není neobvyklé, že právní rodičovství není v souladu s biologickým. Jednou z příčin je vysoká rozvodovost, která činí téměř 50 %, s tím, že muži přiznávají nevěru v 64 % a ženy v 46 % případů. Bylo by tedy složité uvěřit tomu, že děti narozené vdaným matkám budou vždycky dítětem manželským. Zákon za otce dítěte narozeného vdané matce považuje manžela. Problém nastává pro biologického otce, který se může dovolávat svého otcovství pouze v součinnosti matky dítěte nebo manžela a v některých případech obou.

První možností je učinění prohlášení domnělého otce a biologického, jež lze učinit pouze před soudem, že manžel není otcem a jiný muž prohlásí, že jím je. K těmto prohlášením se musí matka připojit. Toto je možné pouze v období, že se dítě narodí v době podání návrhu o rozvod do konce ochranné doby 300 dnů po právní moci rozsudku o rozvod a musí být učiněn do jednoho roku od narození dítěte.

Druhou možností je, že manžel popře otcovství k tomuto dítěti dle § 785 OZ, kdy putativní otec nejméně za součinnost matky poté učiní souhlasné prohlášení k tomuto dítěti nebo postupem dle § 783 OZ. Nakonec může i matka popřít otcovství manžela dle § 789 OZ a pak totožným postupem učinit souhlasné prohlášení.

Vedou se spory o to, jestli by neměl mít biologický otec právo domáhat se popření otcovství. Většina moderních právních řádů toto právo obsahuje. Náš právní řád mezi ně nepatří.¹¹⁶ K tomuto se vyjádřil i Ústavní soud, který neshledal porušení práva na rodinný život či soukromého života, protože biologická vazba není vždy absolutní a může převážit vazba sociální.¹¹⁷ ESLP tento názor potvrdil již dříve, kdy zdůraznil, že nejde o diskriminaci, pokud má toto právo pouze jen matka, putativní otec totiž není ve srovnatelné situaci.¹¹⁸

4.3 Osvojení nezletilého nesvéprávního dítěte

Historicky velmi známý institut, jehož charakter se v průběhu dějin měnil.¹¹⁹ Po druhé světové válce bylo účelem pomoci osiřelým dětem, které měly osoby cizí přijmout za vlastní

¹¹⁵ TOMEŠOVÁ, Jana. Srovnání právní úpravy [online]... [cit. 10. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>>

¹¹⁶ GROCHOVÁ, Martina. Manželství jako... 49.– 51. s.

¹¹⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. března 2011, sp. zn. IV. ÚS 2851/10.

¹¹⁸ Rozhodnutí ESLP o nepřijatelnosti stížnosti ze dne 29. června 1999, Nylund proti Finsku, stížnost č. 27110/95.

¹¹⁹ HANUŠ, Daniel. In RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě*... 64 s.

a postarat se o ně. OZ tuto koncepci reflektoval a k tomu zdůraznil statusovou povahu osvojení. Osvojení nezletilého nesvéprávného dítěte patří mezi nejrozšířenější a nejznámější druhy osvojení, které upravuje i náš právní řád. Méně známým druhem je osvojení zletilého, u kterého rozlišujeme pravé a nepravé.¹²⁰ Vzhledem k tomu, že obsahem této práce je právní úprava nesezdaného soužití, nebude osvojení zletilého dále rozebíráno, jelikož se téměř nepojí s tímto tématem.

Za určitých podmínek mohou druh a družka osvojit nezletilé nesvéprávné dítě. Těmito podmínkami se budu zabývat v případě „společného osvojení“, dále k „individuálnímu osvojení“ a nakonec situaci, kdy osvojuje druh nebo družka dítě toho druhého.

4.3.1 Společné osvojení

Podle jiných kritérií se osvojení dělí na společné a individuální. Společné osvojení zákon tradičně umožňuje pouze manželům. Pro osoby žijící v nesezdaném soužití a registrovaným partnerům je tedy vyloučeno. To se samozřejmě týká jak cizího dítěte, tak dítě druhá či družky.¹²¹ Manželé jsou preferováni z toho důvodu, že jsou chápáni jako náhrada biologického rodičovství.¹²² Tento postup zákonodárce se může dostat do rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Mohou nastat situace, kdy tyto nesezdané osoby se budou starat a pečovat o dítě, stanou se mu sociálními rodiči, ale zákon je přesto postaví do takové pozice, že ho budou moci osvojit pouze cizí manželé. Méně problematickou situací bude, když se pár rozhodne adoptovat dítě společně, ke kterému ještě nemají žádné sociální vazby, i toto je ale vyloučeno.¹²³ Nezbyvá tedy nic jiného než uzavřít manželství.

4.3.2 Individuální osvojení

OZ upřednostňuje společné osvojení, přesto obsahuje úpravu navazující na zákon o rodině, která výjimečně dává možnost jednotlivci osvojit cizí nezletilé nesvéprávné dítě. Individuální osvojení je dovoleno ve dvou případech. Jedním z nich je osvojení manželem rodiče osvojovaného. Druhý nastává ve chvíli, kdy dochází k osvojení jinou osobou, což představuje typický příklad úplného osvojení, při němž vznikají právní vztahy pouze k jediné osobě jako následnému nositeli rodičovské odpovědnosti.¹²⁴

¹²⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...177 s.

¹²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*...181 s.

¹²² SEDLÁK, Petr, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...634. s.

¹²³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Nesezdané soužití*...53. s.

¹²⁴ SEDLÁK, Petr, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II*...634. s.

Při osvojování manželem rozlišujeme dvě situace. Pokud manžel osvojuje dítě svého manžela, jde o nepravé osvojení, zde bude potřeba souhlas druhého manžela pouze jako rodiče tohoto dítěte. Rozhodne-li se osvojit cizí dítě, je zapotřebí souhlas jako manžela s tímto osvojením.¹²⁵ To druhové mohou jako jednotlivci osvojit cizí dítě i bez souhlasu toho druhého. Registrovaní partneři tuto možnost zpočátku neměli, §13 odst. 2 RegP zakazoval jakékoliv osvojení, ústavní soud toto ustanovení označil za diskriminační a zrušil ho.¹²⁶ Tímto rozhodnutím umožnil individuální osvojení i registrovaným partnerům, přesto je jeho využití minimální a problematické. Zákon totiž stále dává do popředí osoby žijící v manželství, protože stále přetrvává představa, že manželství je zárukou stabilního rodinného prostředí pro rozvoj dítěte.¹²⁷ To se ale neslučuje s vysokou rozvodovostí, která dnes činí téměř 50 %.¹²⁸

Může druh nebo družka osvojit dítě toho druhého? Dle § 800 OZ dochází k vypuštění předešlého rodiče ze zápisu v matrice. Z toho je možné usuzovat, že to nelze. K tomu se vyjádřil i Ústavní soud, což je rozvedeno v následující kapitole.¹²⁹

4.3.3 Osvojení dítěte druha nebo družky

Nejlepším zájmem dítěte je vyrůstat ve stabilním a harmonickém rodinném prostředí, které je důležité pro jeho rozvoj. Dokonalým řešením je, pokud se o něj starají oba biologičtí rodiče, přesto k tomu v mnoha případech nedochází. Mohou nastávat situace, kdy druh nebo družka přináší do vztahu dítě, protože jeho druhý biologický rodič o něj nejeví zájem. Jeden z páru může převzít roli rodiče, i když se nejedná o jeho dítě, přesto ho vychovává a poskytuje mu oporu. Stává se tak rodičem sociálním. Pro dítě i takového rodiče by bylo ideální, pokud by byl i rodičem právním. Toho lze dosáhnout osvojením, i když je to téměř nemožné, jak si povíme níže.¹³⁰

Případem výše nastíněným se zabýval Ústavní soud. U okresního soudu se domáhal druh osvojení dítěte své družky, se kterou žil už 10 let ve stabilním svazku. K návrhu přiložil také čestné souhlasné prohlášení biologického otce. Bylo prokázáno, že návrh byl podán na popud nezletilého dítěte, který chtěl nést příjmení svého sociálního otce. Ačkoliv s osvojením všechny

¹²⁵ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník*... 1102 s.

¹²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 14. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹²⁷ ZEMANDLOVÁ, Anna, In MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník*... 1067. s.

¹²⁸ GROCHOVÁ, Martina. *Manželství jako*... 49.– 51. s.

¹²⁹ TOMEŠOVÁ, Jana. Srovnání právní úpravu[online]...[cit. 10. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>>

¹³⁰ JEŘÁBKOVÁ, Jana. Osvojení v případě nesezdaných párů. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 71. s.

strany souhlasily, došlo rozsudkem k zamítnutí návrhu. Podle okresního soudu sice došlo k naplnění určitých podmínek pro povolení osvojení, ale podmínka pro společné osvojení nebyla naplněna, protože společně mohou osvojit pouze manželé. Individuální osvojení dle názoru okresního soudu je možné v případě, že osvojitel je fakticky jediným rodičem. Navrhovatel by zde pouze nahrazoval vztah otce.

Druh matky dítěte se s tímto názorem neztotožnil, a proto podal odvolání, ve kterém argumentoval, že v případě osob žijících v nesezdaném soužití může osvojit i jen jeden z nich a nic na tom nemění fakt, že družka je zároveň matkou osvojovaného. Cílem takového institutu by mělo být vytvoření harmonického a stabilního prostředí pro citový, fyzický a duševní rozvoj dítěte. Krajský soud potvrdil rozhodnutí okresního soudu a ztotožnil se s jeho právním názorem.

Došlo tedy k podání ústavní stížnosti, kde stěžovatel trval na svém tvrzení a navíc podotkl, že zákon sice na takovou situaci při osvojení nepamatuje, ale zároveň ani nezakazuje. Navrhoval postupovat analogicky, jako by nezletilého osvojoval manžel matky nezletilého. Ústavní soud potvrdil, že došlo k porušení práva na rodinný život, z důvodu nedostatečného zjištění a odůvodnění nejlepšího zájmu dítěte. Ve svém usnesení shledal rozpor zákonných ustanovení s ústavním pořádkem, kdy dospěl k názoru, že znění ustanovení § 72 odst. 1 zákona o rodině, kdy osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, není v souladu s čl. 10 odst. 2 LZPS a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Mezi matkou a nezletilým dítětem by tak zanikl právní vztah, což nepožadoval ani stěžovatel ani dítě, proto byl zaslán návrh plenu k posouzení ústavnosti.¹³¹

Plénium dospělo k závěru, že ustanovení § 72 odst. 1 zákona o rodině, odpovídající současnému § 833 OZ, není v rozporu s ústavním pořádkem, i když omezuje osvojení pro nesezdané páry. Takováto úprava sleduje nejlepší zájem dítěte a je dostatečně zdůvodněna stabilitou manželství, což může být v dnešní době částečně zpochybněno, jak uvedl sám soud na příkladu vzrůstající rozvodovosti. Nedošlo ani k porušení práva na rodinný život, protože zákon poskytuje pro dítě a jeho faktickou rodinu dostatečné nástroje umožňující soužití rodiny a naplnění přání dítěte. Nakonec zdůraznilo, že právo osvojit či právo být osvojen, není základním právem chráněným ústavním pořádkem či mezinárodními smlouvami.¹³²

¹³¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2015, sp. zn. I. ÚS 3283/14.

¹³² Nález Ústavního soudu ze dne 19. listopadu 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15.

Tento názor je podpořen i ze strany ESLP, který ve svých rozhodnutích podotkl, že právní úprava v evropských státech není stejná, některé povolují osvojení i druhům, náš stát k tomuto zatím nepřistoupil. Dále čl. 8 EÚLP nezavazuje členské státy k rozšíření práva na osvojení druhým rodičem na páry, které neuzavřely manželství.¹³³

Svým rozhodnutím tedy nesezdaným párům uzavřel možnost stát se ze sociálního rodiče právním rodičem cestou osvojení. To může činit velké problémy a nabourávat rodinný život. Nezbyvá jim tedy nic jiného než uzavřít manželství, i když to bude znamenat, že se podvolí právní úpravě.¹³⁴

4.4 Postavení dětí narozených mimo manželství

Dle údajů Českého statistického úřadu podíl dětí narozených mimo manželství v roce 2018 činil téměř 50 %.¹³⁵ Při takto vysokém počtu považují za důležité zmínit se o této problematice.

Odpověď je jednoduchá. Postavení takto narozených dětí je totožné s dětmi narozenými v manželství, zákon mezi nimi nečiní rozdíly. Takováto úprava je v souladu s ústavním pořádkem, kdy v článku 32 odst. 3 LZPS odlišné zacházení zakazuje.¹³⁶

Pro děti a rodiče žijící v nesezdaném soužití je tento pohled velmi významný, vzhledem k tomu, že právní úprava v mnoha případech osoby žijící mimo zákonný svazek znevýhodňuje nebo dokonce opomíjí.¹³⁷ Tento postoj byl dále potvrzen s přijetím Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství, která vešla v platnost 8. 6. 2001. Státy Rady Evropy se zavázaly vyvinout úsilí k odstranění rozdílu mezi dětmi narozenými mimo manželství s dětmi narozenými v manželství. Vzhledem k tomu, že takto nebylo možné v některých státech učinit hned, úmluva sama obsahovala úpravu vyživovací povinnosti a dědického práva.¹³⁸ Legislativa ČR už dlouhou dobu před přijetím úmluvy naplňovala její účel a smysl.

¹³³ Rozhodnutí ESLP ve věci X a další proti Rakousku ze dne 19. února. 2013 č. 19010/07.

¹³⁴ JEŘÁBKOVÁ, Jana. Osvojení v případě...75. s.

¹³⁵ Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950–2018 [online]. czso.cz, 24.června 2019 [cit. 15. listopadu. 2019]. Dostupné na <<https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenych-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2018>>

¹³⁶ LZPS čl. 32 odst. 3

¹³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nesezdané soužití v nové právní úpravě...89. s

¹³⁸ Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

4.5 Práva a povinnosti dítěte v případě rozvodu rodičů

Mnoho párů dává přednost životu v nesezdaném soužití a odmítají manželství. S vzrůstajícím počtem těchto párů roste také podíl dětí narozených mimo manželství. Důvodů může být více, druh a družka neshledávají sociální a ekonomické výhody zákonného svazku. Výhodnější je žít ve vztahu, který mužou jednoduše opustit. Zakládají rodiny, jejichž děti mají stejné postavení jako děti manželské, což bylo řečeno výše.

Problémy nastávají při rozpadu vztahu rodičů, dítěti narozenému manželům je poskytnuta vyšší ochrana, která představuje soudní kontrolu nad úpravou poměrů pro dobu po rozvodu. V případě dítěte druhá a družka zákon nic takového neupravuje, protože se předpokládá, že se rodiče dokážou dohodnout, když to zvládali doteď. Bude tak potřeba vyřešit, kdo bude mít dítě v péči, v jaké výši bude druhý rodič přispívat na výživu dítěte a kdy a v jakém rozsahu se s ním bude stýkat. U manželských dětí tyto otázky upravuje soudní rozhodnutí, u nesezdaných párů zasahuje soud pouze, když se rodiče nejsou schopni dohodnout.

Rozhodnou-li se manželé pro rozvod, soud je nerozvede dříve, dokud nebude v právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k dítěti pro dobu po rozvodu dle § 755 odst. 3 OZ. Jedná se o řízení samotná, přesto pokud se soud rozhodující o rozvodu dozví, že nebylo zahájeno řízení o úpravě poměrů, může dát podnět k jeho zahájení. Současná právní úprava obsahuje také tvrdostní klauzuli, která nedovoluje manžele rozvést, pokud by to nebylo v zájmu dítěte. Jde o výjimečné případy, kdy například dítě trpí závažnou chorobou. Zákon se tak snaží chránit dítě, aby o něj bylo ekonomicky i sociálně postaráno, přesto je toto ustanovení velmi problematické, protože nelze nutit osoby, aby spolu žily proti své vůli. Smyslem celé této úpravy je ochrana nezletilého dítěte, jenže podmínka pravomocného rozhodnutí soudu má také své úskalí. Může docházet ke zneužívání ze strany druhého manžela, který tak bude úmyslně prodlužovat rozvodové řízení a bránit k založení nové rodiny. To může samozřejmě trvat i několik let a po tuto dobu bude trvat manželství a s tím spojené právní důsledky, kterými jsou například vyživovací povinnost mezi manžely.

Mezi druhy a jejich dětmi je situace zcela odlišná. Rodiče nepotřebují žádné oficiální rozhodnutí k tomu, aby se mohli rozejít. To má své úskalí, protože nedochází ani k úpravě poměrů k dítěti. Zákon předpokládá, že se rodiče dohodnou, jenže právě toto je často předmětem sporů. Druh a družka nejsou ve shodě v otázce toho, kdo a jak se bude starat o dítě. Konflikty se tak stupňují, a to má samozřejmě dopad i na jejich dítě. Neřeší-li takovou situaci dlouhodobě a poté se obrátí jeden z rodičů na soud nebo dojde k podnětu orgánu sociálně právní

ochrany dětí, může být vztah už v takovém rozkladu, že se nenabízí téměř žádné řešení nebo jeho nalezení zabere mnoho času. Přitom stačilo, aby se rodiče z vlastní iniciativy nebo třetí osoby v počátku obrátili například na rodinnou poradnu nebo jinou instituci zabývající se touto problematikou. OZ neobsahuje ustanovení, které by rodičům přikazovalo se takto zachovat. Je tomu tak správně? Není to v rozporu s ústavním pořádkem, a to zejména s čl. 32 odst. 3 LZPS, podle kterého by nemělo být činěno rozdílu mezi dětmi, ať už se narodí do jakékoliv rodiny?¹³⁹

Tuto otázku si položil i Okresní soud v Novém Jičíně. Je překvapivé, že vyvstala v případě rozhodování o úpravě poměrů mezi manžely a jejich dítětem. Dne 23.11. 2016 soud obdržel dohodu o úpravě styku a péče k dítěti. Důvodem bylo ukončení společného soužití a vzájemná dohoda manželů, že se muž odstěhuje z domu. Obsahem je žádost o souhlas s dohodou, kdy se nezletilá svěřuje po dobu před i po rozvodu do péče matky a otcí bude vyměřeno výživné ve výši 3.500Kč. Soud došel k závěru, že bude potřeba použít ustanovení § 755 odst. 3, § 757 odst. 1 písm. b) a § 906 odst. 1 a 2 OZ pro schválení dohody, ale jelikož dle něj odporují ústavnímu pořádku, podal ústavnímu soudu návrh na zrušení.

Podle navrhovatele dle statistických údajů tvoří nesezdané páry a manželé dvě početně stejné skupiny, přesto stát zasahuje do rodinného života pouze jedné z nich. O manželských dětech soud rozhoduje minimálně v případě, kdy stvrzuje dohodu jejich rodičů. V případě dítěte narozeného mimo manželství zasahuje stát pouze ve chvíli, kdy se nedokážou shodnout a jeden z nich podá návrh k soudu. Dále zmiňuje, že princip rovnosti může být naborán, pokud jsou pro to důvody, jenže v tomto případě si dle něj dítě nemůže vybrat, do jaké rodiny se narodí. Navrhovatel má tedy za to, že autoritativní rozhodování o dohodě je neoprávněným zásahem do rodinného života a že nastalá úprava stejně nemůže bránit rodičům chovat se odlišně od dohody, kterou schválil soud v nejlepším zájmu dítěte.

Ústavní soud se k tomu vyjádřil tak, že se nejedná o novou úpravu v našem právním řádu. Ke zmíněné nerovnosti podotýká, že je třeba vždy vybrat správného komparátora, protože nikdo není identický. Společnost je založena na respektování rozdílností a stát může zasahovat pouze v případě, že se jeví tyto rozdíly jako neodůvodněné, nespravedlivé a nerozumné. Navrhovatel zde srovnává odlišné formy soužití, kdy manželství je institut velmi formalizovaný a nesezdané soužití je neformalizované. Osoby při uzavírání manželství musí splňovat určité zákonné podmínky, je tedy pochopitelné, že při rozvodu bude vyžadováno také splnění určitých kritérií,

¹³⁹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozvodu a rozvodu rodičů. *Právní rozhledy*, 2016, č.1, 12.-16. s.

kteřá představuje například ingerenci státu, což ale nelze dle ústavního soudu považovat za protiústavní. Zásah ze strany státu není nepřiměřený, protože jeho postoj by měl být zdrženlivý a měl by dát přednost dohodě rodičů, kteří nejlépe vědí, co je v zájmu jejich dítěte. Podotýká také, že ačkoliv se zdají podmínky pro rozchod nesezdaného páru a jejich vztahu k nezletilému dítěti rozdílné, jde pouze o zdánlivost. Samozřejmě nikdo o jejich dohodě nerozhoduje, protože vznik jejich soužití byl také faktický, ale nedojde-li k shodě, znovu nastupuje soud, který musí rozhodnout vrchnostensky. Ústavní soud tedy neshledal rozpor s ústavním pořádkem, protože v obou případech soužití je hlavním faktorem nejlepší zájem dítěte a schválení dohody soudem pouze v jednom případě je logickým vyústěním formalizovaného zakotvení manželství.¹⁴⁰

S tímto názorem se neztotožňuji a jak sám Ústavní soud zmínil, nejdůležitějším kritériem je nejlepší zájem dítěte, proto je na prvním místě dohoda rodičů, která se liší v tom, jestli je potřeba schválení soudů. V případě nesezdaného soužití potřeba není, jenže v takové chvíli mohou nastávat situace, kdy měsíce nebo roky může žít dítě v nejistotě, kdo se o něj bude starat a samozřejmě to má na něj psychický dopad, proto bych se přikláněl k úpravě, která by byla v tomto totožná jako u manželů.

4.6 Dílčí závěr

Úprava vztahů mezi rodiči a dětmi je velmi obsáhlá, proto byly zmíněny jen určitá problematická témata. Jedním z nich bylo rodičovství a s ním spojené otcovství, které se liší o určení otcovství v případě manžela. Zákon umožňuje muži žijícímu v nesezdaném soužití určení otcovství pouze na základě druhé a třetí domněnky. Problematictější je pro takového muže dosáhnout souladu biologického a právního rodičovství v případě, že jde o ženu, která je vdaná, pokud nedojde z její strany nebo ze strany manžela k nějaké iniciativě, zákon neupravuje žádnou možnost, jak toho dosáhnout samostatně.

Právní úprava osvojení není pro osoby žijící v nesezdaném soužití nakloněna. Není jim umožněno společné osvojení. Jediný případ, kdy mohou osvojit dítě, pokud se jeden z nich samostatně rozhodne osvojit dítě. Zákon neumožňuje druhům ani osvojit dítě svého druha, které přivedl z předešlého vztahu, což je u manželů možné. Podle ústavního soudu je prozatím takováto úprava v souladu s ústavním pořádkem.

Postavení dětí nesezdaných rodičů se nijak neliší od dětí narozených v manželství. Rozdíly nastávají v případě rozchodu rodičů, kdy zákon dává přednost dohodě, kterou nemusí

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 21. března 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16.

schválit soud na rozdíl od manželů. Nedohodnou-li se, může nastoupit soud, ale většinou tomu tak musí být z vlastní iniciativy jednoho z rodičů.

V otázce osvojení a rodičovství jsou často druh a družka nuceni uzavřít manželství, aby mohli dosáhnout na určité možnosti, což zákonodárce obhajuje předpokládanou stabilitou manželství.

5 Veřejnoprávní úprava

Institut nesezdaného soužití se pojí se třemi oblastmi veřejného práva. Jedná se o trestní právo, právo sociálního zabezpečení a právo daňové. Trestní řád s roztržštěnou úpravou práva sociálního zabezpečení poskytuje podstatná práva druhovi a družce. Zároveň jde téměř o jedinou legislativu v českém právním řádu, která výslovně zmiňuje druhy.

Zpočátku se tedy zaměřím na práva, která nabízí trestní řád a poté rozeberu zákony upravující sociální zabezpečení. Pro právo daňové nezbyl v této práci prostor.

5.1 Trestní řád

TŘ ve třech případech zmiňuje druhy. Jedná-li se o osoby se samostatnými obhajovacími právy a také v souvislosti s právem odmítnout vypovídat a právem souhlasu s trestním stíháním.

5.1.1 Osoby se samostatnými obhajovacími právy

Začneme osobami se samostatnými obhajovacími právy. Ve výčtu, do kterého patří příbuzní obžalovaného v pokolení přímém, osvojenec, manžel a partner, se také objevuje druh. Zákon těmto osobám umožňuje podat odvolání ve prospěch obžalovaného, stížnost proti usnesení o vazbě a ochranném léčení a o zabezpečovací detenci ve prospěch obviněného. Mohou také dát návrh na zahlazení odsouzení nebo zvolit obhájce obviněnému.¹⁴¹ Jejich postavení je tedy velmi důležité, protože obžalovanému mohou velmi pomoci a o to více, když je to jejich druh.

5.1.2 Právo odepřít výpověď

Je upraveno v §100 TŘ a je svěřeno obdobným osobám jako v předešlém případě. Jde o výjimku z obecné svědecké povinnosti v § 97 TŘ. Smyslem tohoto ustanovení je ochrana vzájemných vztahů mezi nejbližšími příbuznými a blízkými osobami, v případě že by se dostali do nežádoucí situace a svou pravdivou výpovědí by tyto osoby mohli vydat nebezpečí trestního stíhání. Jde o rozvedení ústavní zásady z článku 37 odst. 1 LZPS, kdy má každý právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Nejedná se o povinnost, tudíž pokud druh tohoto práva po poučení nevyužije, musí vypovídat. Kdo je druhem se určí podle definice osoby blízké popsané v OZ.¹⁴²

¹⁴¹ JELÍNEK, Jiří, In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016. 255 s.

¹⁴² PÚRY, František, In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1-156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 1472-1480 s.

5.1.3 Souhlas s trestním stíháním

Tohoto práva může využít poškozená osoba v případě vyjmenovaných deliktů v § 163 odst. 1 TR. Poškozená osoba tak může učinit, pokud by jako svědek měla možnost odepřít výpověď a v případě znásilnění byla nebo stále je v takovém postavení. Jde o výjimku ze zásady oficiality. Trestní stíhání není možné zahájit bez tohoto souhlasu a pokud je již zahájené, lze pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Poškozený může vzít tento souhlas kdykoliv zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k poradě, což ale vede k tomu, že už nelze znovu udělit. Tento institut je vyloučen v případě, že činem byla způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, poškozený je mladší 15 let, a nakonec z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.¹⁴³

5.2 Právo sociálního zabezpečení

Jde o soubor právních norem, jejichž účelem je předcházet možným sociálním rizikům, odstraňovat nepříznivé následky sociálních událostí a vytvářet takové podmínky, aby došlo k jednoduššímu sociálnímu začlenění člověka. Nelze jej chápat pouze jako zákon o sociálním zabezpečení.¹⁴⁴ Níže si ukážeme, že se jedná o úpravu obsáhlejší, a to i z pohledu druhů, která je mnohokrát zmiňuje.

5.2.1 Zákon o státní sociální podpoře

Systém státní sociální podpory byl zaveden ZSSP v roce 1995. Jedná se o státem organizovanou solidaritu, jež je naplňovaná dávkami podílejícími se na krytí nákladů na výživu dětí a ostatních osobních potřeb dětí a rodiny. Na jiné náklady spojené s některými dalšími sociálními situacemi je přispíváno pouze, je-li to z ekonomického nebo sociálního hlediska důvodné. Proto je důležitým sledovaným aspektem příjem rodiny. Systém je tvořen 7 dávkami, kdy **přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení** jsou závislé na příjmové situaci rodiny. Ostatní jako porodné, pohřebné, rodičovský příspěvek a dávky péstounské péče jsou nezávislé.¹⁴⁵

¹⁴³ JELÍNEK, Jiří, In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo...262.* - 263. s

¹⁴⁴ VESELÝ, Jiří a kol. *Právo sociálního zabezpečení.* 1. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013. 16. s.

¹⁴⁵ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení.* 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 247-248. s.

Pro účely vzniku nároku na dávku státní sociální podpory je nutné splňovat určité podmínky. Jde zejména o trvalý pobyt na území České republiky, výše příjmu v rozhodném období a pro některé dávky je třeba i nezaopatřenost dětí a jejich zdravotní stav aj.

Tento nárok může vzniknout pouze fyzické osobě, pokud tato osoba žije společně s posuzovanými osobami s trvalým pobytem v České republice. Zákon tyto osoby nazývá **rodina**. Rozhodný příjem se nezjišťuje pouze u osoby oprávněné, ale i u osob společně posuzovaných, jimiž jsou i druh a družka dle § 7 odst. 2 písm. C) ZSSP. Druh nebo družka musí s oprávněnou osobou trvale žít a společně uhrazovat náklady na své potřeby, kdy § 7 odst. 7 ZSSP dodává, že tomu tak musí být nejméně po dobu 3 měsíců, aby se jednalo o osobu společně posuzovanou.¹⁴⁶ To má za následek situaci, že rodinný příjem je sice vyšší, ale snižuje se možnost na tyto dávky vůbec dosáhnout nebo v menší míře.¹⁴⁷

5.2.2 Zákon o životním a existenčním minimu

Životní a existenční minimum jsou velmi důležitým institutem státní sociální podpory. Životní potřeby občanů by měly být hrazeny především z výdělečné činnosti, výnosy z majetku a dávkami nemocenského a důchodového zabezpečení nebo státními dávkami. Osobám, které na výši existenčního minima nedosáhnou, protože své příjmy například z důvodu věku nebo zdravotního stavu nemohou zvýšit, stát poskytuje pomoc. Životní minimum je stanoveno jako minimální hranice prostředků pro zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenčním minimem je minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Částka životního minima pro jednotlivce je pro rok 2019 3410 Kč. Tato částka se snižuje v případě, že je osoba společně posuzována s jinými osobami v domácnosti. Ta je odstupňovaná podle pořadí posuzovaných osob. Nejdříve se posuzují osoby, jež nejsou nezaopatřeným dítětem a pak podle věku nezaopatřených dětí. Druh a družka jsou pro tento případ dle § 4 odst. 1 písm. d) jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, které prokáží, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby.¹⁴⁸

5.2.3 Zákon o pomoci v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi je relativně novým systémem, jehož smyslem je pomoci osobám, jejichž příjmy jsou pod hranici hmotné nouze, aby nedošlo k sociálnímu vyloučení. § 2 odst. 2

¹⁴⁶ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního...* 251.- 254. s.

¹⁴⁷ MŮJ PŘÁVNÍK. *Nesezdané soužití a jeho právní aspekty*. [online]. muj-pravnik.cz, [cit. 25. listopadu. 2019]. dostupné na: <<https://muj-pravnik.cz/nesezdané-soužití-jeho-právní-aspekty>>.

¹⁴⁸ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního...* 255.- 257. s.

ZPHN definuje, kdo se považuje za osobu v hmotné nouzi. Ten, jehož příjmy nedosahují částky živobytí. Osoby, které mají vyšší příjem než částka živobytí, mohou být uznány za osoby v hmotné nouzi, pokud by jim hrozila vážná újma na zdraví v důsledku nedostatků příjmů nebo orgán pomoci v hmotné nouzi může určit, že za ní bude považován i ten, kdo se dostal do těžké sociální situaci.¹⁴⁹ Druh a družka jsou i v tomto případě za stejných podmínek posuzováni jako společně posuzované osoby dle § 2 odst. 1 ZPHN.

5.2.4 Zákon o nemocenském pojištění

Nemocenské pojištění představuje strukturu dávek, které mají za cíl krýt krátkodobou ztrátu příjmu z výdělečné činnosti způsobenou nemocí, porodem nebo těhotenstvím. Jde o část sociálního pojištění, jež je určena ekonomicky aktivním osobám. Jedná se o provedení ústavního práva, které zakotvuje článek 30 LZPS, jehož znění je „*občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*“ Tento systém tvoří šest dávek, kterými jsou nemocenské, peněžitá dávka v mateřství, dávku otcovské poporodní péče, ošetrovné, dlouhodobé ošetrovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.¹⁵⁰

ZNP zmiňuje ve svých ustanoveních druhu a družku nejvíce ze všech úprav sociálního zabezpečení. Podpůrčí doba u ošetrovného je podstatně delší, jedná-li se o osamělého zaměstnance. Charakteristiku osamělého zaměstnance osoba nenaplní, pokud žije v domácnosti s druhem nebo družkou. Dále v souvislosti s dlouhodobým ošetrovným, kdy pojištěnec musí být druhem nebo družkou ošetrované osoby a dále mít shodné místo trvalého pobytu, jinak nebude mít právo na takovouto dávku.¹⁵¹

5.2.5 Zákon o důchodovém pojištění

Jedná se o provedení čl. 30 LZPS, který má občany zabezpečit v případě, že půjde o starší lidi nebo nezpůsobilé práce. Představují sociální události, které jsou dlouhodobého charakteru na rozdíl od nemocenského pojištění.¹⁵² Jimi jsou stáří, invalidita nebo smrt živitele, od čehož se odvíjí druhy poskytovaných důchodů.¹⁵³ Rozlišujeme starobní důchod, invalidní důchod, sirotčí důchod, a nakonec vdovský a vdovecký důchod. Zákon se v tomto případě o nesezdaném soužití nezmiňuje. Vdovský a vdovecký důchod je umožněn pouze manželům.¹⁵⁴

¹⁴⁹ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 268. s.

¹⁵⁰ Tamtéž, 137.-138. s.

¹⁵¹ §40 a § 41a ZNP

¹⁵² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního...*153. s.

¹⁵³ Tamtéž, 158. – 159. s.

¹⁵⁴ § 49 ZDP

5.3 Dílčí závěr

Přestože manželství a nesezdané soužití je spíše institutem soukromého práva, setkáváme se s pojmy druh a družka paradoxně nejvíce ve veřejném právu. První zmínka se vyskytuje v TŘ, který nesezdaným párům poskytuje určitá nezastupitelná práva. Trestní řád je staví do pozice osob se samostatnými obhajovacími právy, které mají například možnost podat odvolání ve prospěch druhu a jiné. Mohou také zastavit trestní stíhání nebo povolit jeho zahájení, pokud dají souhlas s trestním stíháním, a nakonec mají právo odmítnout vypovídat, pokud s obviněným jsou ve vztahu druh družka.

V oblasti sociálního zabezpečení se lze často setkat s osobami společně posuzovanými, kde jsou zařazeny i druh a družka, což má potom dopad na výši příjmu osob žijících v takovém soužití a možnosti dosažení na dávky, které zákonná úprava poskytuje. Děje se tak v případě státní sociální podpory, životního a existenčního minima a pomoci v hmotné nouzi.

ZNP v případě ošetření poskytuje delší podpůrnou dobu, pokud jde o osamělého zaměstnance, v případě nesezdaného soužití o osamělého zaměstnance nejde. Ačkoliv v této situaci je zákon nevýhodný, pokud jde o dlouhodobé ošetření, tak rozšiřuje možnost vzniku nároku, pokud je druhem nebo družkou ošetřované osoby, takže ne vždycky je to ve světle sociálního zabezpečení na obtíž.

Nakonec ZDP s těmito pojmy nepracuje a znovu jako mnohé ustanovení občanského zákoníku například v případě vdovského a vdoveckého důchodu zvýhodňuje manžele.

6 Úvahy de lege ferenda

Vzhledem k tomu, že počet párů preferující život mimo svazek stoupá, nabízí se otázka, zdali není potřeba upravit naši zákonnou úpravu i pro tento druh soužití. Jedná se o vzrůstající trend, přesto OZ na něj téměř nereaguje, a proto neobsahuje skoro žádnou úpravu, která by dopadala přímo na tyto páry. Běžně jsou tedy užívány obecná ustanovení, která se vztahují na všechny a nemusí řešit situaci dostatečně.

Rozhodl jsem se tedy v této kapitole věnovat určitým návrhům, jak lze těmto problémům předejít a dojít ke spokojenosti všech. Zprvu se zmíním o možných inspiračních zdrojích a poté se budu zabírat institutem PACS pocházejícího z Francie.

6.1 Inspirační zdroje

Ačkoliv se jeví OZ dokonale zpracovaným dílem, přesto přetrvávají otázky, které nejsou dosud dostatečně vyřešeny. Důvody mohou být různé, zákonodárce nechtěl nebo třeba jen opomněl zabývat se těmito otázkami nebo to byl jeho záměr.

Proto nebude od věci poohlédnout se do zahraničí a zjistit, jak se s těmito problémy vypořádali jiní zákonodárci. Zdali je jejich pohled obdobný nebo zcela odlišný. Ten bude ovlivněn společenskou situací, rozvojem, představách o morálce, historickým vývojem, politikou a jinými. Hlavním zdrojem inspirace budou evropské zahraniční legislativy, protože jsou naší právní kultuře nejbliže a sdílejí mnoho společných znaků.

Podněty lze samozřejmě nalézt i v judikatuře ESLP a státních soudů. Také můžeme použít odborné práce špiček v tomto oboru. Mezi takové patří komise pro evropské rodinné právo (CEFL), jejímž cílem je harmonizace rodinného práva v Evropě. Byla založena v roce 2001 z řad odborníků a prvotním polem působnosti měla být rodičovská odpovědnost, rozvod a vyživovací povinnost po rozvodu a manželské majetkové právo. Došlo k vytvoření principů evropského rodinného práva, které byly následně reflektovány i v našem občanském zákoníku.¹⁵⁵ Dále vydali dílo zabývající se nesezdaným soužitím, které je vytvořeno na základě zpráv 28. států. Zde můžeme nalézt také možnou inspiraci pro řešení určitých otázek.

Mezi uznávaná díla budící zájem patří také **model family code**, jehož autorkou je Ingeborg Schwenzer ve spolupráci s Mariel Dimsey. K jeho publikaci došlo v roce 2006, jako výsledek dlouhodobého zájmu autorky o rodinné právo i v mezinárodním měřítku. Přestože

¹⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Podněty Komise pro evropské rodinné právo (CEFL) pro další vývoj českého rodinného práva. In Anonymus (eds.). *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. 1. vyd. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2011. 93. – 94. s.

Ingeborg Schwenzer je také členkou CEFL, nemá být tato publikace konkurencí, ale doplňkem. Autorka při tvorbě nepoužívá pouze základ úprav evropských států, ale zajímá se také o legislativu například Nového Zélandu nebo Kanady. Smyslem této práce je hledání nejlepšího řešení, což má vést k vytvoření autonomního systému rodinného práva, který by poté mohli převzít národní zákonodárci. Přesto jejím obsahem je zatím pouze otázka partnerství a poměry mezi dětmi a rodiči. Systematicky je dílo rozděleno do tří částí. První z nich je partnerství, kde se snaží zakotvit tento pojem tak, že je založen manželstvím, ale také vztahem trvajícím 3 roky, ve kterém se narodilo dítě a došlo k jedním z partnerů poskytnutí podstatného příspěvku do vztahu nebo za účelem individuálního prospěchu druhého partnera. Jde o velmi visionářské řešení. Druhá kapitola se nazývá domácí násilí a v třetí kapitole se autorka zabývá rodiči a dětmi.¹⁵⁶

Z pohledu nesezdaného soužití lze zahraniční právní úpravy rozdělit na tři skupiny. Ty, jež obsahují legální definici kohabitace a upravují práva a povinnosti druhů, dále nám podobné řády, které neupravují otázku nesezdaného soužití, ale poskytují možnosti, jak ošetřit práva a povinnosti osob žijících mimo manželství. Poslední skupinou jsou řády, které se staví vůči kohabitaci negativně a upravují překážky vůči konkubinátu.¹⁵⁷ Mezi nejrozvinutější a nejliberálnější země patří zejména Slovinsko spolu se skandinávskými zeměmi s vedoucím Švédskem, které druhům poskytují obdobnou právní ochranu jako manželství. Český právní řád se řadí do druhé skupiny, která neobsahuje zvláštní úpravu nesezdaného soužití, ale nabízí možnost uzavřít nepojmenovanou smlouvu, jež má upravit tyto vztahy. Situace v Německu je obdobná té naší s jednou odlišností, zákon zde přímo pojmenovává ujednání pro tyto případy, ne jinak tomu je ve Švýcarsku, Nizozemsku a Velké Británii, kde se takováto dohoda nazývá *living together*.¹⁵⁸

Zajímavějším pro úvahy *de lege ferenda* se jeví Francie, které rozeznává tři druhy upravených vztahů, kterými jsou manželství, *concubinage* a PACS. Osoby, které se rozhodnout uzavřít smlouvu PACS, získávají podobná práva jako manželé v oblasti majetku, daní a sociální péče, ale nemění se jejich status. Podrobněji bude tento institut rozebrán v další kapitole týkající se majetkových účinků a vztahů po rozchodu. Nakonec zmiňuji ještě Maďarsko, které přijalo

¹⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Recenze díla Schwenzer, I., Dimsey, M.: Model Family Code. From a Global Perspective. Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2006, 257 s. Právník, 2007, roč. 2007, č. 10, s. 1143.

¹⁵⁷ ONDŘEJOVÁ, Eva. *Kohabitace v Evropě*. Bulletin-advokacie.cz, 16. září 2015 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/kohabitace-v-evrope?browser=>>>.

¹⁵⁸ Tamtéž

nový občanský zákoník jako Česká republika v roce 2014, ale zakotvilo do něj definici kohabitace a s tím spojená určitá práva.

6.2 Majetkové účinky mezi druhy inspirované francouzským PACS

Česká právní úprava neobsahuje zvláštní ustanovení týkající se uspořádání majetkových vztahů mezi osobami žijícími v nesezdaném soužití. Pokud tedy vyvstane spor, soudce užije obecná ustanovení, zejména s úpravou podílového vlastnictví a výlučného vlastnictví, jelikož mezi druhy nevzniká zvláštní majetkové společenství. To nemusí být mezi partnery vždy žádoucí, zákon tedy dává možnost a předpokládá předejití problémům uzavřením dohod o těchto otázkách.¹⁵⁹ Přednost je stále dávana manželskému svazku, který obsahuje svou zvláštní úpravu majetkového uspořádání, která je velmi podrobná. Manželé se na aktivech i pasivech podílí společně, pokud došlo k jejich vzniku za trvání manželství, zákon samozřejmě pamatuje i na opodstatněné výjimky.¹⁶⁰ Úprava majetkových vztahů mezi druhy tak není ideální. Pro budoucí změny naší legislativy by mohl posloužit jako zdroj inspirace PACS s určitými výhradami, který je součástí francouzského právního řádu od roku 1999.

PACS je definován jako smlouva, přesto ve francouzském Code civil není zařazen mezi občanskoprávní kontrakty, ale nachází se mezi ustanoveními, které jsou věnované problematice osob. Jde o jakýsi hybridní smluvní typ, který má svou smluvní povahu, ale na druhou stranu lze najít ustanovení, které se blíží úpravě manželství. Neurčitost právní povahy činí problémy při jeho analýze. *Code Civil v ustanovení čl. 515-1 stanoví: „PACS je smlouva uzavřená mezi dvěma zletilými fyzickými osobami rozdílného pohlaví nebo téhož pohlaví, za účelem uspořádání jejich společného života.“* Pokud by šlo o standartní kontrakt, vztahovala by se na něj obecná úprava závazkového práva. K tomu se vyjádřila ústavní rada, která přišla s výkladem, kdy je možné použít obecnou úpravu pod dohledem soudce a pouze ta ustanovení, která nejsou ve zjevném rozporu se smyslem a zákonem o PACSu. Přidala také vyjádření neurčitému pojmu společný život a došla k závěru, že nepostačuje pouze prostá kohabitace, ale musí spolu sdílet společné bydliště a partnerský život.

Tento kontrakt mohou uzavřít pouze osoby zletilé, nemůže vzniknout ani mezi emancipovanými nezletilými a dále mezi ascendenty a descendenty v přímé linii, osoby sešvagřenými v přímé linii a kolaterály do třetího stupně včetně. Nelze samozřejmě uzavřít více PACS a není dovolen ani osobám žijícím v manželství.

¹⁵⁹ ELISCHER, David. Několik úvah nad kohabitací. *Právní fórum*, 2009, č.7.

¹⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo...70.-76. s.*

Jedná-li se o formální náležitosti, jsou velmi podobné těm pro vstup do manželství. Zájemci musí učinit společné prohlášení v soudní kanceláři zvláštního soudu 1.stupně (tzv. Tribunal d'Instance), který je určen podle jejich společného bydliště. Musí také dodat dokumenty, že nejsou v žádném PACSu a ani ve svazku manželském. Po splnění podmínek dojde k samotnému úkonu a soudní úředník zapíše toto společné prohlášení do rejstříku vedeného jen pro tyto účely. Datum tohoto zápisu je velmi důležité pro třetí osoby, které mohou poté namítat existenci PACSu vůči partnerům. Aby k tomu ale mohlo dojít, musí být poskytnuta třetím osobám možnost nahlédnout do toho rejstříku, jenže zde dochází ke střetu dvou práv, právo třetích osob vědět o tomto prohlášení a právo na ochranu soukromého života, kdy by mohlo dojít v této souvislosti ke zveřejnění velmi intimních informací. Dá se říct, že toto vyřešil podzákonný předpis, který rozdělil informace do dvou rozdílných okruhů a také vymezil dvě skupiny osob, které mohou tyto informace požadovat. První z nich tvoří signatáři a veřejné subjekty jako soudy a jiní, kteří mohou žádat všechny informace. Do druhé skupiny patří věřitelé pohledávek, které se týkají výdajů na bydlení nebo potřeb běžného života, pokud jde o jejich zajištění nebo vymáhání, dále *„zástupce společenství spoluvlastníků pro účely vymáhání pohledávky, kterou má společenství za jedním ze spoluvlastníků, jímž je pacovaný partner.“* Tito mohou žádat všechny informace vyjma osoby druhého partnera, který uzavřel PACS.

Oblast manželských povinností osobní povahy francouzský zákonodárce úmyslně opomněl upravit, protože nechtěl, aby se tento institut podobal manželství. To má za následek, že tyto osoby nemohou po sobě žádat věrnost, pomoc a podporu a další povinnosti, které jsou pro manželství typické. Pokud by si je přesto partneři sami ujednali, nemělo by to žádný legální dopad. PACS dále nezakládá příbuzenský poměr, ani nezasahuje do oblasti švagrovství. Partneři si nechávají svá nezměněná jména a nedochází k vydání nového matričního dokumentu. Osobní stav partnerů zůstává tedy nezměněn.

Zaměříme-li se na majetkové účinky PACS, zjistíme, že partneři si mají poskytovat vzájemnou a materiální pomoc. Obsah této pomoci není nijak dán, většinou záleží na partnerech, co si ustanoví. Může jít o poskytování určité částky peněz, ale i zcela jiných prostředků, které nejsou pouze ve formě peněz. Ústavní rada podpořila důležitost této pomoci tím, že jí přidala přívlastek obligatorní, i když to explicitně ze zákona nevyplývá. Její obligatornost je podkopávána tím, že kdokoliv z partnerů může kdykoliv tento kontrakt jednostranně zrušit, i kdyby byl jeden z nich v nejvyšší nouzi.

Partneři mohou při uzavírání PACSu uvést, zdali chtějí podřídit nábytek a jiné bytové zařízení režimu podílového vlastnictví, které nabudou za úplatu v době po uzavření PACSu. Nedojde-li k takovému ujednání, předpokládá se, že takovéto věci spadají do podílového spoluvlastnictví, kdy každý bude vlastnit ideální polovinu. To se uplatní i v případě, že nelze určit datum nabytí tohoto majetku. Z doktríny vyplývá, že si mohou pro každou věc ujednat, že pod takovýto režim spadat nebude, což nabourává podstatu výše uvedené domněnky. Další majetkovou kategorií tvoří ostatní věci, kdy může jít o nemovité i movité věci. Zde se presumuje režim podílového vlastnictví, pokud není ujednáno jinak. Může se tak stát, že partner ze svých vlastních prostředků nakoupí nemovitosti, ale opomene v nabývacím aktu uvést, že tato věc nespadá do tohoto režimu. To bude mít za následek, že už navždy bude součástí podílového vlastnictví, kde bude každý z partnerů vlastnit polovinu. Nelze si představit, že by byla takováto úprava převzata do českého právního řádu. Pro předejití takovému problému by bylo vhodné přidat ustanovení, které stejně jako u manželství vylučuje nabytí majetku do společného jmění, pokud bylo nabyto z vlastních prostředků pouze jednoho manžela.

Uzavření PACSu má také dopad na účinky vůči třetím osobám v oblasti majetkových vztahů. Situace je lépe vyřešena než v českém právním řádu, bavíme-li se o nájemní smlouvě. Partneři nemusí založit společný nájem, aby v případě smrti jednoho z nich nebo opuštění společné domácnosti nemohl přejít tento nájem na toho, kdo nebyl stranou této smlouvy. Dochází totiž automaticky k přechodu nájemní smlouvy na osobu, která stále obývá tuto nemovitost.

V případě dědictví není zvláštní ochrana a francouzská úprava je velmi podobná té naší, kdy dává přednost přechodu majetku mezi rodiči a dětmi anebo mezi manžely. I když existuje pár pravidel, které jsou ve prospěch přeživšího partnera a to takové, že může dědit po závěti celý majetek a nebude na něj pohlíženo jako na osobu cizí, ale ještě k tomu bude mít přednost před příbuznými zemřelého v pobočné linii.

Ochrana věřitelů je velmi silná, někdy až nespravedlivá pro partnery žijící v PACSu. Je mezi nimi založena dlužnická solidarita týkající se výdajů pro potřeby běžného života a na společné bydlení. Neobsahuje na rozdíl od úpravy manželství výjimku v případě excesivních výdajů jako je tomu v § 713 a § 732 ObčZ. Pokud tedy jeden z partnerů nakoupí drahé auto a vezme si velký úvěr, budou zavázání oba bez možnosti vyvázat se.

Přestože skýtá PACS mnoho benefitů jak pro partnery, tak třetí strany, jeho největší nedokonalost tkví v možnostech zániku. K jeho ukončení může dojít tradičně smrtí nebo

uzavřením manželství. Nejideálnějším řešením je oboustranná dohoda, kterou poté doručí ve společném písemném prohlášení soudu. Komplikovanější a kontroverznější situace nastává při jednostranném zrušení, k němuž dochází jednostranným prohlášením, jež je oznámeno druhému partnerovi cestou soudního doručení. Problém přichází už v případě, kdy po neshodách opustí partner domácnost bez toho, aniž by zanechal adresu, kde se zdržuje. Zákon pro takového situace stanovil fikci doručení, kdy k oznámení tohoto dojde formou zveřejnění na radnici nebo státního zastupitelství. Jednoduchost jeho zrušení měla být kompenzována tří měsíční výpovědní lhůtou, kdy po tuto dobu jsou zachovány účinky občanskoprávní, daňové a mnohé další. To může v některých případech napáchat větší škody, pokud například dochází ke schválnostem ze strany nespokojeného partnera. Po uplynutí této lhůty dojde ke zrušení PACSu, jenže důsledky tohoto aktu nejsou domyšleny. Francouzský zákon stejně jako český předpokládá vlastní dohodu mezi druhy. Až poté nastupuje soud, který se ale pouze vyjadřuje k majetkovým důsledkům a úplně opomíjí otázku ohledně vztahů k dětem.¹⁶¹

V případě jednostranného zániku by bylo schůdnější, kdyby zde byl dodatek v případě, že dojde-li k excesivnímu chování jednoho z partnerů ve tří měsíční výpovědní lhůtě, druhý partner není za akty z tohoto vzniklé odpovědný. Muselo by také dojít k částečnému zpřísnění podmínek pro tento akt, kdy by nepostačilo pouhé splnění formálních náležitostí pro zrušení PACSu a nakonec by bylo potřeba přidat ustanovení, které by chránilo děti vzešlé z tohoto soužití. Soud by rozhodoval i o těchto dětech, což by ale mohlo vést k většímu přiblížení se manželství.

Česká právní úprava by se tak mohla inspirovat ve větší míře francouzskou úpravou PACSu, pokud by došlo k v určitých oblastech k jejímu dopracování.

6.3 Dílčí závěr

Vzhledem k tomu, že oblast nesezdaného soužití není téměř upravena v českém právním řádu, naskytá se možnost pro úvahy *de lege ferenda*. Jako inspirační zdroje mohou posloužit snahy evropské komise pro rodinné právo (CEFL), jejímž smyslem je tvorba principů v této oblasti, které harmonizují právní úpravy evropských států. Můžeme také hledat podněty k zamyšlení v případě velmi dobře zpracovaného díla *Model family code*, jež publikovala autorka Ingeborg Schwenzer. Samozřejmosti jsou zahraniční právní řády, jež mohou také posloužit pro zlepšení úpravy české legislativy.

¹⁶¹ ELISCHER, David. Univerzální registrované partnerství (Část II.) aneb zamyšlení nad francouzskou úpravou o alternativních forem soužití. *Právní forum*, 2006, roč. 3, č. 6, s. 207-208.

V této práci byla vybraná z mnoha možností francouzská úprava, a to především institut PACS. Jde o hybridní smluvní typ, který byl přijat v roce 1999, který se těší čím dál tím větší oblibě a v počtu uzavření konkuruje manželství.¹⁶² Jeho smyslem není nahrazovat manželství nebo se mu přiblížit, proto nezakotvuje práva a povinnosti osobnosti povahy, což je nedostačující. Mohlo by dojít k zakotvení některých shodných s manžely, jako například znát zdravotní stav svého druha nebo družky.

Jako výhodu lze zmínit rejstřík, do kterého mohou nahlédnout i třetí osoby, což je velmi důležité už k výše zmíněnému zjištění, jestli jde o osobu, které může být sdělen zdravotní stav. Využití také najde u věřitelů pohledávek, kteří je poté mohou vymáhat po obou partnerech.

Majetkové uspořádání vztahů lze také přenést do našeho právního řádu, kdy dochází k jasnějšímu vytyčení majetkového režimu u mnoha věcí. Francouzská legislativa dává přednost podílovému spoluvlastnictví. Muselo by ale dojít k doplnění v případě majetkových excesů jednoho z partnerů, kdyby druhý partner byl zbaven dlužnické solidarity.

Došlo také k lepšímu vyřešení situace v otázce nájmu, osoby takto žijící nemusí založit společný nájem, aby došlo k přechodu nájemní smlouvy na přeživšího partnera, v případě smrti jednoho z partnerů, který byl stranou této smlouvy.

PACS má také ale mnohé nedostatky, jako například v oblasti zrušení a důsledků zániku tohoto smluvního typu. Byla by možnost se inspirovat i zde, ale muselo by dojít k určitému přepracování a domyšlení následků.

¹⁶² FERRAND, Frédérique a kol. Report: France[online]. ceflonline.net. 2015. [cit. 4. prosince 2019]. Dostupné na <<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>>.

7 Závěr

Nesezdané soužití je druhem soužití, které v poslední době nabírá na stále větší popularitě jak u nás, tak například ve Francii. Zákonodárce by tuto vzrůstající tendenci neměl přehlížet a měl by se pokusit vytyčit aspoň základní mantinely pro osoby žijící v nesezdaném soužití. **Cílem** této diplomové práce bylo zhodnotit, v jaké situaci se ohledně této otázky nachází náš právní řád a pokusit se poskytnout návrhy k jeho zlepšení.

V českém právním řádu nenalezneme výslovnou definici nesezdaného soužití, a to ani ve sféře soukromého ani veřejného práva. Přestože je OZ novým zákonem, nebyl tomuto tématu věnován téměř žádný prostor. Došlo pouze ke vložení dvou ustanovení, které dovolují použití určitých částí úpravy manželství také na partnery. Výslovně v jednom z nich zmiňuje úpravu domácího násilí. Dále už se zákon nedotýká tématu druh a družka.

Takovouto úpravu považuji za neuspokojivou, kdy těmto osobám často zbývá jediná možnost, jak se dovolat určitých práv, kterou je institut osoby blízké. Nedostatečnost lze spatřovat v samotném postavení těchto osob, kterým nebyl určen určitý odlišný statut pro případy zásahu do integrity toho druhého atd. Další problém vyvstává, jak prokázat, že jde o osobu blízkou bez zdlouhavého prokazování. To by se dalo vyřešit například vložním takového údaje do občanského průkazu v případě druha a družky, což by bylo obdobné s manžely.

Vzhledem k tomu, že OZ s pojmem nesezdaného soužití nepracuje, řešení pro úpravu partnerských vztahů se skrývá v obecných ustanoveních. Nejsou tedy upraveny žádné základní práva a povinnosti mezi sebou navzájem. Vyživovací povinnost je zmíněna jen okrajově, a to při nárocích neprovdané matky. V této oblasti by mohlo dojít k rozšíření, které by se částečně podobalo manželským nárokům.

Majetkové vztahy jsou asi nejpálčivějším tématem mezi druhem a družkou. Dá se říct, že je to také jeden z hlavních důvodů, proč nevstupují do manželství. OZ dává přednost dohodě mezi těmito osobami, což je ale nerozumné, protože k ní moc nedochází. Může to být z mnoha důvodů, neví, jak ji upravit nebo jim to také může připadat nemorální. Pokud žádná dohoda neexistuje, mohou se na ně v určitých případech vztahovat ustanovení týkající se spoluvlastnictví. Přesto mi přijde neuvážené ze strany zákonodárce, spoléhat se téměř jen na dohodu mezi druhem a družkou. Přikláněl bych se spíše k modifikované úpravě inspirované francouzským PACS, které by určité věci vztahovalo do spoluvlastnictví ze zákona.

Otázka bydlení se odvíjí od toho, kdo je vlastníkem nemovitosti. Pokud jím je pouze jeden z nich, tak bohužel ten druhý nemá žádnou ochranu na rozdíl od manželství. Jde-li o nemovitost ve spoluvlastnictví, předpokládá se rovnost podílů, pokud tomu tak není, je postavení druhého partnera slabší a při rozchodu může být dokonce vystěhován. V případě že žijí v nájmu, bude záležet na tom, jestli je společný nebo výhradní. Hlavní roli to bude hrát při smrti jednoho z nich, pokud šlo o výhradního nájemce, protože poté je složitější přechod na toho, kdo nebyl stranou nájemní smlouvy. Pro nájem bych volil převzetí francouzské úpravy, která nečiní rozdíl mezi společným a výhradním nájmem a ve zbytku bych vztáhnul úpravu bydlení v manželství i na osoby žijící v nesezdaném soužití.

Při smrti druhá nebo družky pozůstalý dědí v druhé nebo třetí dědické třídě, pokud nezanechal zůstavitel dědickou smlouvu nebo závět. Měl-li zůstavitel potomka, má přednost jako dědic před pozůstalým partnerem, který ze zákona nebude dědit nic.

Založení otcovství u dětí narozených nesezdaným párům je možné souhlasným prohlášením nebo na základě třetí domněnky. Zákon nijak nerozlišuje mezi dětmi narozenými manželům a nesezdaným párům. Tento pohled lze jen kvitovat. Přesto neposkytuje takovou ochranu v případě rozchodu rodičů jako dětem narozeným manželům. Úprava vztahů k tomuto dítěti zaleží na dohodě. Nedojde-li k ní, soud má velmi omezené možnosti, jak dostat tyto rodiče k soudu a nastalou situaci, která může trvat i roky, vyřešit. Ústavní soud považuje toto řešení v souladu s ústavou, přesto bych navrhoval pro dítě výhodnější ochranu, která by zakotvovala povinnost rodičům dostavit se před soud.

Úprava osvojení není druhům nakloněná. Není jim dovoleno společné osvojení a samotnému druhovi není umožněno osvojit dítě toho druhého. Což mě samotnému přijde nevyhovující, protože při smrti biologického otce by mohlo dítě získat alespoň právního rodiče, což by pro oba skýtalo mnohé výhody. Přesto zákon upřednostňuje manželství, a to pouze z důvodu větší stability svazku. Tento názor je podle mě překonaný, protože v dnešní době i nesezdané páry mohou být zárukou stabilního prostředí pro vývoj dítěte a neexistuje žádný smysluplný názor, proč by nemohl druh osvojit dítě toho druhého.

S pojmem nesezdaného soužití také pracuje veřejnoprávní úprava, která je překvapivě nejpracovanější, i když je nejstarší. Trestní řád poskytuje druhům v mnoha případech velmi důležité postavení a práva jako například právo odepřít výpověď. Oblast sociálního zabezpečení je pro nesezdané páry nevýhodná, protože jsou hodnoceny společně, a to může zapříčinit, že nedosáhnou na určité dávky.

Ačkoliv jsem OZ podrobil kritice, existují samozřejmě i oblasti, které jsou dostatečně pokryty a upraveny obecnými ustanoveními, která se vztahují i na nesezdané páry. Přesto se nelze spokojit s dnešní úpravou, která nereflektovala vzrůstající popularitu tohoto soužití ve své materii a spoléhala se pouze na dohody mezi druhy a obecnost zákona. Mohl to být samozřejmě i záměr zákonodárce, protože by přílišnou snahou mohl vytvořit konkurenta manželství, což je nežádoucí. Takovéto řešení by nebylo atraktivní ani pro samotné páry, protože jeden z důvodů výběru tohoto soužití je volnost a nezávislost na právní úpravě. Je tedy složité najít rovnováhu mezi touto nezávislostí a podrobení se určité autoritě. Vzorem by mohla být Francie a jejich PACS, který i statistickými údaji naznačuje, že může existovat určitý podobný institut paralelně s manželstvím. Já sám bych se přikláněl k rozšíření úpravy a dořešení některých otázek.

Seznam použité literatury

Monografie a učebnice

BEZOUŠKA, Petr a kol. *Soudní judikatura ve světle nového občanského zákoníku. Komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rekodifikaci*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 748 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 400 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, In HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1481. s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016. 846 s.

RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015. 216 s.

TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 367 s.

TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 320 s.

VESELÝ, Jiří a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013. 312 s.

ŠÍNOVÁ, Renata, ŠMÍD, Ondřej, JURAŠ, Marek a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, 304 s.

Komentáře

FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, 634 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1392 s.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 2080 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.

MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1–117*. Praha: Leges, 2013. 720 s.

MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV/1. §655–793*. Praha: Leges, 2016. 2064 s.

MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV/2. §794–975*. Praha: Leges, 2016. 2064 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1-156. Komentář. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013. 1898 s.

Příspěvky ve sborníku

DOBEŠOVÁ, Lenka. Nesezdané soužití a dědění. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 15–23.

GROCHOVÁ, Martina. Manželství jako podmínka přístupu k právnímu rodičovství. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 42–56.

JEŘÁBKOVÁ, Jana. Osvojení v případě nesezdaných párů. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 70-75. s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Podněty Komise pro evropské rodinné právo (CEFL) pro další vývoj českého rodinného práva. In Anonymus (eds.). *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií. 1. vyd. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2011. 93. – 94. s.*

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nesezdané soužití v nové právní úpravě. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 88–102.

VINOPALOVÁ, Nikola. Právní ochrana rodinné domácnosti v případech nesezdaného soužití. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. (ed). *Dny práva 2015 – Days of law 2015, část XI. Nesezdané soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 186–199.

Odborné články

ELISCHER, David. Několik úvah nad kohabitací. *Právní fórum*, 2009, č.7.

ELISCHER, David. Univerzální registrované partnerství (Část II.) aneb zamyšlení nad francouzskou úprava o alternativních forem soužití. *Právní forum*, 2006, roč. 3, č. 6, s. 207-208.

GREGOROVÁ, Zdeňka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*, 1998, č.5, 209-214. s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Recenze díla Schwenzer, I., Dimsey, M.: Model Family Code. From a Global Perspective. Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2006, 257 s. *Právník*, 2007, roč. 2007, č. 10, s. 1142–1145.

ROGALEWICZOVÁ, Romana. Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozchodu a rozvodu rodičů. *Právní rozhledy*, 2016, č.1, s.12-16.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*, 1999, č. 6, 295–299. s.

Internetové zdroje

FERRAND, Frédérique a kol. Report: France[online]. ceflonline.net. 2015. [cit. 4. prosince 2019]. Dostupné na <<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>>.

MŮJ PRÁVNÍK. *Nesezdané soužití a jeho právní aspekty*. [online]. muj-pravnik.cz [cit. 25. listopadu 2019]. dostupné na: <<https://muj-pravnik.cz/nesezdane-souziti-jeho-pravni-aspekty>>

ONDŘEJOVÁ, Eva. *Kohabitace v Evropě*. Bulletin-advokacie.cz, 16. září 2015 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/kohabitace-v-evrope?browser=>>.

TOMEŠOVÁ, Jana. Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – I. díl, rodičovství [online]. pravni prostor.cz, 31. července 2015 [cit. 10. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>>.

TOMEŠOVÁ, Jana. Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – III. díl, bydlení. [online] pravni prostor.cz, 18. listopadu 2015 [cit. 28. října 2019]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iii-dil-bydleni>>.

TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – IV. díl, majetkové vypořádání*. [online] pravni prostor.cz, 14. ledna 2016 [cit. 20. října 2019]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-iv-dil-majetkove-vyporadani>>.

TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití* - V. díl, dědické právo, *pravni prostor.cz*, 11. března 2016 [cit. 4. listopadu. 2019]. Dostupné na <https://www.pravni prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-v-dil-dedicke-pravo>.

Judikatura

Rozhodnutí ESLP ve věci X a další proti Rakousku ze dne 19. února. 2013 č. 19010/07.

Rozhodnutí ESLP o nepřijatelnosti stížnosti ze dne 29. června 1999, Nylund proti Finsku, stížnost č. 27110/95.

Nález Ústavního soudu ze dne 21. března 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 14. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. listopadu 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2015, sp. zn. I. ÚS 3283/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. června 2013, sp.zn. I.ÚS 1902/11.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2012, sp.zn. II. ÚS 359/2009.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. března 2011, sp. zn. IV. ÚS 2851/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. února 2008, sp. zn. I ÚS 987/2007.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II.ÚS 568/06.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. března 2015, sp.zn. 22 Cdo 3082/2014.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. října 2012, sp.zn. 21 Cdo 678/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2002 sp. zn. 21 Cdo 627/2001.

Právní předpisy

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/ 1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Ostatní

Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950–2016 [online]. czso.cz, 24.června 2019 [cit. 15. listopadu. 2019]. Dostupné na <<https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenych-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2016>>.

Abstrakt

Tato diplomová práce je věnována tématu společného soužití v českém právním řádu. Cílem je zhodnocení právního postavení druha a družky podle českého právního řádu, jejich ochranu a návrhy pro zlepšení právní úpravy do budoucna.

Práce je rozdělena do 5 hlavních kapitol, také obsahuje úvod a závěr. První kapitola je věnována základním pojmům souvisejícím s nesezdaným soužitím, které jsou dále použity v práci. Druhá kapitola se zabývá vztahy mezi druhem a družkou. Další kapitola se věnuje nesezdaným párům ve vztahu k rodičovství a k jejich dětem. Čtvrtá kapitola analyzuje právo sociálního zabezpečení a trestní právo z pohledu nesezdaného soužití. Poslední kapitola přispívá určitými návrhy pro budoucí právní regulaci kohabitance.

Abstract

This thesis is focused on the analysis of the legal regulation of cohabitation in Czech legal order. The aim of the thesis is assess the legal status of cohabitants, legal protection and to propose how the legal regulation of cohabitation could look like in the future.

The thesis is divided into five chapters, it contains also an introduction and a conclusion. First Chapter defines cohabitation and other legal terms connected to cohabitation that are further used throughout the thesis. Second Chapter deals with the rights and obligations of cohabitants. Next chapter concentrates on the access of unmarried couples to legal parentage and the legal status of children whose parents are not married. The fourth chapter analyses the social security law and criminal law in relation to unmarried couples. The last chapter deals with the possibilities of future regulation of cohabitation.

Klíčová slova

Nesezdané soužití, druh a družka, rodina, vyživovací povinnosti, majetková práva, společné bydlení, dědění, rodičovství, děti, osvojení, právo sociálního zabezpečení, Komise pro evropské rodinné právo, Model Family Code, PACS.

Key words

Cohabitation, Cohabitees, Family, Maintenance, Property Rights, Common Dwelling, Inheritance, Parenthood, Children, Adoption, Social Security Law, Commission on European Family Law, Model Family Code, PACS